№ 89 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ԱՊՐԻԼԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ԱՊՐԻԼԻ № 89

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ. Առանձին համարները ՍՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տ ե լ ե ֆ օ ն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տ ե լ ե ֆ օ ն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 7 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ռ. բաժանորդավճարը, կը ստանան որպէս պրեմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Տանջվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԱՅԳՈՒՄ

Հինգշաբթի, ապրիլի 30-ին, ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՕՐԸ, Հայ Օրիորդների Կոմիտէն, մասնակցութեամբ բոլոր անդամների կ ա զ մ ա կ ե ր պ ո ւ մ է

„Ջ Ա Ն-Գ Ի Ւ Լ Ո Ւ Մ“ ձրի ծրագրով.

ԶԲՕՍԱՆՔ

Առաւ. ժամը 11—4-ը մանկական բաժին. կը լինի ներքնական և ասիական նուագախումբ։ Մանրամասնութիւնը աֆիշայում։ —◆— Վիճակահանութեանը նախօրօք կարելի է գրվել գրասենեակում Гановская 7, առ. ժ. 11—2-ը և երեկ. ժ. 5—8-ը, իսկ «Ջան-գիւլումի» օրը, այգում։ Անձրեւային եղանակ լինելու դէպքում զբօսանքը յետաձգվում է մայիսի 1 ինտա.

260. 1—1

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 ապրիլի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Ապրիլի 26-ին Օլթիի ուղղութեամբ մեր զօրքերը շարունակում էին ետ մղել նահանջող թիւրքերին դէպի հարաւ ու հարաւ-արեւմուտք և դէպի Տուտախչեն-Իդ շրջանը։

Ալաշկերտի ուղղութեամբ մեր զօրքերը ետ մղեցին թիւրքերին Դուտախ-Քեաքիր շրջանից։ Նոյն տեղում, Եփրատի ձախ ափում տեղի ունեցան մեզ համար աջող ընդհարումներ հեծելազօրի և քիւրդերի միջեւ։

Թափարիզի ուղղութեամբ մեր զօրքերը գրաւեցին Արաղա հովիտը։

Մնացած ուղղութեամբ փոփոխութիւն չը կայ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐ ԵՒ ՀԱԼԱԾԱՆՔՆԵՐ

«Times»-ը ճշգում է, որ Կ. Պօլսում կալանաւորվել են հայոց պատրիարքը, նրա խորհուրդը և 1500 ազդեցիկ հայեր։

«К. Сл.»-ի թղթակիցը հաղորդում է. «Վանի նահանգապետ Ջավիդ-բէյի խնդիրքով, Խալիլ-բէյը պարսկական սահմանագլխից ուղարկել է երկու գունդ հետիոտն զինուոր թնդանօթներով ու գնդակացիրներով ընդդէմ 10,000 հայ ապստամբների, որոնք գործում են Արամի ղեկավարութեամբ»։

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԱՐԴԱՆԵԼՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 ապրիլի

ԱԹԷՆՔ.— Մի քանի արտասահմանեան զինուորական շրջաններում կարծում են, որ 20 օր յետոյ դաշնակից նաւատորմը կը պաշարէ Դարդանէլը, որովհետև գլխաւոր բերդերի անկումը սպասվում է ամենամօտիկ ապագայում, ի նկատի ունենալով ուժեղ ռմբակոծութիւնը։

Հրետները Գալիպօլիի թերակղզում ընդհանուր առմամբ աջող են համարվում դաշնակիցների համար շատ կէտերում։

ԱԹԷՆՔ.— Հաղորդում են, որ գերմանական այն աէրօպլանը, որ ռումբեր էր նետել դաշնակիցների ռազմանաւերի վրա Դարդանէլում, ոչնչացվեց «Կվին Ելիզաբէտ» զրահանաւից։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Վատիկանը պատուիրագրել է, ինչպէս հեռագիր է ստացվել Հռոմից, գերմանական և աւստրիական պատսպարութեան մէջ գտնվող բոլոր անձանց, վանականներին, կոյսերին հեռանալ Իտալիայից։ Պետրօգրադում Իտալիայի դիրքը դիպլօմատիական շրջանները գնահատում են միանգամայն որոշակի։ Հաւանական են գտնում, որ Իտալիայի օրինակին հետեւէ Ռումինիան. սակայն ճիշդ տեղեկութիւններ՝ թէ Իտալիայի և Ռումինիայի միջեւ պայմանագիր է կապված, չը կան։ Բուլղարիայի և Յունաստանի դիրքը անորոշ է։

◆ Հռոմի և Բեռլինի միջեւ հեռագիրը գործում է բացառապէս պաշտօնական յաբաբերութիւնների համար։

◆ «Б. В.»-ին հաղորդում են Լոնդոնից, որ Իտալիայում հրատարակվել է թագաւորական հրովարտակ, որ իրաւունք է տալիս կառավարութեանը խզել հեռագրական ու հեռախօսի կապը արտակարգ հանգամանքների դէպքում։

◆ «Р. В.»-ին հեռագրում են Ժընէվից. «Շվէյցարական պաշտօնական օրգանը իրազեկ է եղել տեղեակ դիպլօմատից, որ Աւստրիան զիջումներ է արել, որոնք վերացնում են պատերազմի հնարաւորութիւնը, և համաձայնել է բոլոր պահանջներին»։

◆ Բուխարէստից հեռագրում են, որ Պաղէստինի հրէաներին առաջարկութիւն է եղել ընդունել թիւրքահպատակութիւն, այլապէս նրանք մայիսի 1-ից յետոյ կարտաքսվեն Պաղէստինից։

◆ Դաշնակիցների աէրօպլանը երեւաց Կ. Պօլսի վրա և ռումբեր նետեց, առաջ բերելով սարսափ։

◆ Աթէնքից հեռագրում են, որ ի նկատի առնելով, որ Սեւ ծովի ռուսաց նաւատորմը շարունակում է ջրասուզել շատ առեւտրանաւ, թիւրքաց կառավարութիւնը վճռել է անց կացնել նեղուղի երկաթուղագիծ դէպի Զօնգուլդակ։ Կառուցման աշխատանքների վրա աշխատում են գիշեր ու ցերեկ 100,000 բանւոր։

◆ Սօֆիայից հեռագրում են. «Կավակլի մօտ առաք կռիւներ են։ Գալիպօլիի արեւմտեան մասում թիւրքերը ջարդված են և կորցրել են 20 հազար մարդ»։

◆ Կ. Պօլսում կառավարութիւնը յարաքանիս է գրաւել բոլոր բնակիչների և խանութների զէնքերը։

◆ Ֆրանսիական մի սուզանաւ ջրասուզել է թիւրքական «Տուրղուդ» զրահանաւը։

ՎԻԼՀԵԼՄԻ ՈՐԴԻՆ ԹԻՒՐՔԱՑ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ Վիլհելմի որդին՝ պրինց Ֆրիդրիխ Էյտէլ գտնվում է գեներալ Լիման-ֆօն-Սանդերսի մօտ, որը Դարդանէլի բանակի հրամանատարն է։

Պրինց Էյտէլի այնտեղ գնալու նպատակն է իր ներկայութեամբ բարձրացնել գերմանական օֆիցերների և նաւաստիների ոգին, որոնց վերջին ժամանակներս տրտնջում են իրանց՝ Թիւրքիայում լինելու պատճառով։

Գերմանական օֆիցերները և նաւաստիները աւելի են խիզախ գործեր կատարում, քան թիւրք օֆիցերները և զինուորները, որոնց բոլորովին ընկել են ոգով և կռւում են դժկամակութեամբ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Շավլի շրջանում ապրիլի 26-ին մեր առաջխաղացումը շարունակվեց աջողութեամբ լայն ռազմաճակատով։ Մեր հեծելազօրը աջողութեամբ մի քանի տասնեակ վերստ հալածեց բաւարական հեծելազնդին, որ պրուսական արքայական գնդի պաշտպանութեամբ առաջացել էր արեւելեան կողմից Կէյդան-Իէյսագօլ ուղղութեամբ։

Նիդայի մօտ մենք վանեցինք թշնամու յարձակումը։

Արեւմտեան Գալիցիայում ապր. 25 և 26-ին ճակատամարտը շարունակվում էր գլխաւորապէս Վէլէպօլիէ-Նովոտանէց զօրաճակատում։ Ցամառ կռիւներից յետոյ թշնամուն աջողվեց Կրօսնօի շրջանում անցնել Վիսլօկի վերին հոսանքով։

Անցեալ շաբաթվայ ընթացքում տեղի ունեցած կռիւներում մենք գերեցինք մի քանի հազար չը վիրաւորված գերմանացիներ և աւստրիացիներ, որոնց ճիշդ թիւը դեռ պարզված չէ։

Ուժօկի լեռնանցքի շրջանում թշնամին ապարդիւն յարձակում գործեց։

Ապրիլի 25-ին թշնամին խիտ զօրաշարքերով շեշտակի գրոհ տուեց Եավօրնիկ լեռնաշղթայի վրա՝ Լօմնիցա գետի վերին հոսանքում։ Թշնամին այդտեղ ամենուրեք պարտութիւն կրեց, տալով չափազանց մեծ կորուստներ։

Միենոյն օրը թշնամին յամառ կռուից յետոյ հասնեց մեր զօրաբաժնի Զալէշչիկ գիւղից, որտեղից զօրաբաժինը ետ քաշվեց Դնէստրի ձախ ափը։

Ապրիլի 26-ին մեր առաջապահ զօրամասերը անցան Դնէստրը և յարձակում գործեցին հակառակորդի վրա Շարօկրուկի-Ստրիպ զօրաճակատի վրա և գերեցին 1300 հոգի, ձեռք ձգեցին մի թնդանօթ ու մի քանի գնդակացիր։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ—«Վարշավայի արքեպ»-ը յայտնում է, որ ապրիլի 5-ին, Լոմժինի ամճարում պատարագ մատուցանելու ժամանակ, թշնամու աէրօպլանից նետված ռումբը ընկաւ սեղանի պատից 5 քայլ հեռու, տիրացուի սպասաւորութեան բոլէին։ Լսվեց խլացուցիչ պայթիւն։ Պատուհանների ապակիները ջարդվեցին, ծակից ներս խուժեցին ծխի քուլաները, և սեղանի վրա թըռան աղիւսի կտորներ, չուգունի բեկորները թափվեցին յատակին, բայց ռումբը ձիւթութիւն չը գործեցին։ Ոչ ոք չը տուժեց։ Զննայած որ թնդանօթաձգութիւնը տեւեց 2 ժամ և չը նայած, որ մի ուրիշ ռումբ պայթեց եկեղեցու բակի եառեում, պատարագը չընդհատվեց։

Կարմիր Խաչի գլխաւոր լիազօրը տեղեկացնում է, որ Կարմիր-Խաչի սանիտարական գնացքը հարաւ-արեւմտեան շրջանում ենթարկվեց թշնամու աէրօպլանների ռմբակոծութեան, բայց մնաց անվնաս։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26—27 ապրիլի

ՓԱՐԻԶ.— Երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւն.

«Նիւպորի և ծովի միջեւ ընկած տարածութեամբ գերմանացիք գործեցին անաջող յարձակում, կրելով խոշոր կորուստներ։

«Անգլիական զօրքերը առաջացել են Ֆրոմէլ շրջանում։

«Մենք ունեցանք մի քանի աջող գործեր Արրասի հիւսիսային մասում Լօօսի ուղղութեամբ և Կարանսից դէպի հարաւ։ Մենք առաջացել ենք տեղ-տեղ 4 կիլօմետր, բռնել ենք աւելի քան 2000 գերի և 6 թնդանօթ։

«Մենք Շամպայնում վանեցինք գերմանացիների յարձակումը Սէնտոմի մօտ՝ Արգօնների սահմանում։

«Մնացած զօրաճակատում թնդանօթային կռիւներ են»։

ՓԱՐԻԶ.— Ցերեկվայ ժամը 3-ին պաշտօնապէս յայտարարվեց.

Գերմանական երեք յարձակումները Լոմբարձիւդէից դէպի հիւսիս վանվեցին։ Սէնտ Ժօրժից դէպի արեւելք մեր զօրքերը գրաւեցին Ինիրօն ամուր աւանը և ամրութիւնը, գերելով 30 մարդ։

Դիւնկէրկը առաւօտեան նորից ենթարկվեց ռմբակոծութեան։

Արգօններում և Էլզասում թնդանօթային կռիւները շարունակվում են։

ԼՈՆԴՈՆ. — Երկու ցէպպելին երեւացին այսօր առաւօտեան Վէստկամպֆի վրա, Սօութէնդի մօտ, և նետեցին 15 ռումբ։

Ուէյստկլիֆ և Սօութէնդ կուրօրտների վրա, ուր այցելում են մանաւանդ տօն օրերը, նետվեցին 30 ռումբ. առաջացան հրդեհներ, սպանվեցին 2 կին և մի քանի մարդ վիրաւորված են։

ԾՈՎԻ ՎՐԱ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Բալտիկեան նաւատորմի նաւախումբը, վերադառնալով Բալտիկ ծովի հարաւային մասում լողալուց, տեղեկացրեց, որ ապրիլի 24-ին նա Վինդավայի շրջանում՝ ունեցաւ հրացանաձգութիւն հեռաւոր տարածութեանից թշնամու մի յածանաւի և ականանաւերի հետ, որոնք օգտվելով արագավազ առաւելութիւնից, խուսափեցին կռւից և անյայտացան հարաւային ուղղութեամբ։

ԳՐԻՄՍԲԻ.—«Գելէնիկ» նաւը կպաւ ականի և ջրասուզվեց. խեղդվեցին 2 մարդ։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ՄՈՍԿՎԱ.—Համառուսական կազմակերպութիւնների լիազօրների համագումարի նախագահը ստացաւ հետեւեալ հեռագիրը Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրից՝ ի պատասխանի համագումարի ուղարկած հաւատարմութեան զգացմունքների հեռագրի։

Բարձր գնահատելով համառուսական կազմակերպութիւնների անդադրում ու ընդարձակ աշխատանքները, Ես յանձին ձեր ամբողջ սրտից շնորհակալ եմ ազնուական ընկերութիւնների ներկայացուցիչներից, որոնք ներկայ են Մոսկվայի համագումարում, մեր քաջարի վիրաւոր զօրականներին օգնելու սուրբ գործում այսուհետեւ եւս աշխատելու պատրաստակամութեան համար. «ՆԻԿՕԼԱՅ»

ԱԹԷՆՔ.— Իտալիայի ռուսաց դեսպան Գիրսը անցաւ այսօր Պիրէյով դէպի Հռոմ։

ՓԱՐԻԶ.—Պուանկարէն և գեներալ Կաստէլնօն այցելեցին երէկ Րիբէկուրի շրջանում գտնվող զօրքերին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Հեռագրում են, որ Սօֆիայում, ժողովրդական թատրօնում տեղի է ունեցել ռուսասիրական հսկայական ցոյց։

◆ Բուլղարիայում հալածանք է սկսվել յոյների դէմ։

◆ Լօձում այրվեց Գեններտի գործարանը, ուր գտնվում էր գերմանական լազարէթ։ Այրվեցին 6 վիրաւոր գերմանացի։ Կասկածով գնդակահարվեցին երկու բանւոր։

◆ Գերմանացիները Լօձի բնակիչներից պահանջում են բաւականաչափ քանակութեամբ պղինձ։

◆ Գերմանացիները Զենստօխով են բերել ծանր թնդանօթներ։

◆ «Р. Сл.»-ին հեռագրում են, որ գերմանացիների արշաւանքը դէպի Պրիբալտիկ շրջանը կրում է բացառապէս աւազակային բնոյթ։ Գերմանացիները զբաղված են բացառապէս աւազակութիւններով։ Սակայն բնակիչները աջողեցրել են շատ բան հեռացնել։

◆ Միւնխէնում տեղի է ունեցել խաչակիրների ջարդ։ Կատաղած ամբոխը գնացքի վագօններից դուրս քաշելով խաչակիրներին՝ սկսել է ծեծել նրանց։

◆ Անգլիայից քարածուխի արտահանութիւնը չէզոք երկիրները դադարեցված է։

◆ Գերմանացի նորակոչ զինուորները ուղարկվում են Պրուսիա։

◆ Գերմանացիք մտադիր են՝ ինչ գնով էլ որ լինի՝ նորից փորձ անել ներս խուժելու Կալէ։

◆ Օրլովից հաղորդում են, որ աւստրիացիք տենդային փութկոտութեամբ ամրութիւններ են կառուցանում Ռումինիայի սահմանում։

◆ Վարշավայից հեռագրում են. «Աւստրիացիք կրում են խոշոր կորուստներ։ Վիրաւորներին տանում են Կրակով։ Պատերազմի սկզբից Կրակովը չէ տեսել վիրաւորների այդքան թիւ։ Վերջին 5 օրը գնացքները անընդհատ գիշեր ու ցերեկ վիրաւորներ են փոխադրում։ Բոլոր արքունի և հասարակական շինութիւնները, դպրոցները և մասնաւոր տները լեփ-լեցուն են վիրաւորներով։ Ամբողջ Կրակովը համատարած հիւանդանոց է։ Բժշկական մարմինը չէ կարողանում ամբողջ պահանջին բաւարարութիւն տալ իր ժամանակին»։

◆ Միխայլովսկին գրում է «Р. Сл.»-ում. «Հինդենբուրգի մեզ հասցրած հարուածը Կրակովի ուղղութեամբ այն հետեւանքն ունեցաւ, որ գերմանացիք անցան առաջ Գալիցիայում և մեր զօրքերը ետ քաշվեցին Բարտֆելդի ուղղութիւնից։ Սրանից դեռ չէ հետեւում, թէ գերմանացիք տարել են յաղթութիւն, ինչպէս շարունակ փող են հնչեցնում անամօթ գերմանացի տեղեկատուները»։

ԱԼԲԵՐՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՕՐԸ ԱՆՏՎԵՐՊԷՆՈՒՄ

Բէլգիական մի օֆիցեր Անտվերպէնից, իր մի բարեկամից ստացել է հետեւեալ նամակը.

«Մենք անց կացրինք առաջին բախտաւոր օրը,—ասված է այդ նամակում,—նրանից յետոյ, ինչ գտնվում ենք թշնամու տիրապետութեան ներքոյ։ Այդ ապրիլի 8-ին էր, Ալբէրտ թագաւորի ծննդեան օրը։ Առանց որեւէ նախնական կազմակերպութեան, բայց ընդհանուր համաձայնութեամբ Անտվերպէնի ողջ ազգաբնակութիւնը որոշեց տօնել թագաւորի տօնը որքան կարելի է հանդիսաւոր կերպով։ Նախօրէի երեկոյեան լրագիրները ազդարարեցին ընթերցողներին, որ հետեւեալ օրը լոյս չեն տեսնելու, և որ քաղաքային տունը, բանկերը, դպրոցները և այլ հաստատութիւնները փակ են լինելու։

Հէնց որ գերմանացիները իմացան այդ մասին, հրամայեցին, որպէս զի քաղաքային տան ծառայողները հետեւեալ օրը իրանց տեղերում լինեն։ Այնուհետեւ գնացին քաղաքային դպրոցների կառավարչի մօտ, բայց սա հաստատապէս յայտարարեց գերմանացիներին, որ Ալբերտ թագաւորի ծննդեան օրը դպրոցները պէտք է փակվեն։ Ինչ վերաբերում է բանկերին ու լրագիրներին, դրանց դէմ գերմանացիները, ի հարկէ, ոչինչ անել չը կարողացան։

Ալբէրտ թագաւորի օրը իսկապէս օրգիա էր բէլգիական ազգային ծաղիկների։ Չը կար մի անտվերպենցի, որ իր շորերի վրա ազգային խորհրդանշան չը կրէր։

Տղամարդիկ համեստաբար իրանց կրծքներին կրում էին փոքրիկ ժապաւէններ, իսկ կանայք իրանց զարդարել էին ամեն մէկը իր ֆանտազիայով։ Սրանց գլխարկների վրա կային մեծ ծաղիկներ, նրանցից շատերը հագել էին եռագոյն վերնազգեստներ, կային և այնպիսիները, որոնց զգեստները բարձրացրած՝ համարձակ ցոյց էին տալիս իրանց բէլգիական ազգային գոյնի գուլպաները։ Փողոցներում հանդիպած ամեն-տօնները նոյն խել ժպտում էին իրար։ Մենք ամենքս այդ օրը համակված էինք մի առանձին ուրախութեամբ։ Մենք ձեռնոց էինք շպրտում գերմանական իշխանութիւններին։

Քաղաքային տան առաջի հրապարակում երկար ժամանակ անցուդարձ էին անում երեք գեղատի աղջիկ. Դրանցից մէկը հագնված էր ամբողջապէս կարմիր, միւսը՝ դեղին, երրորդը՝ սեւ։

Բէլգիական այս կենդանի դրօշակը հրապարակային աջողութիւն ունեցաւ։

Կէս օրից յետոյ սկսեցին Անտվերպէն գալ գնացքներ, բերելով շրջակաների և մօտակայ քաղաքների բնակիչներին։

Բէլգիացիները անաղմուկ, բայց հպարտօրէն արտայայտեցին իրանց հայրենասիրութիւնը։

Քաղաքը ստացել էր տօնական կերպարանք, իսկ գերմանացիք, ի պատասխան այդ ցոյցին, կայարաններում դրին պահակներ և գնդակացիրներ։

Սակայն ամեն ինչ խաղաղ անցաւ։

Հ. ՍԵՆԿԵՎԻՉԻ ԿՈՄԻՏԷՏԸ

«Nowa Gazeta»-ն հաղորդում է, որ Շվէյցարիայում Հ. Սենկևիչի նախագահութեամբ կազմված կոմիտէտը, որ օգնում է Լեհաստանի քայքայված ազգաբնակութեանը, մինչև այժմ հաւաքել է 700,000 ֆրանկ։ Դրանից 400,000 ֆ. ստացվել է Ամերիկայից, 100,000 ֆ. հաւաքվել է Շվէյցարիայում։ Այս վերջին գումարը կազմվել է բազմաթիւ մանր նուիրատուների վճարներից։ Լեհաստանի օգտին հանգանակութիւնը առանձնապէս մեծ արձագանք է գտնում շվէյցարական դպրոցներում, որոնց աշակերտները, ինչպէս երևում է նամակներից, որ ուղարկվում են նուիրաբերութիւնների հետ, յարգում են Կոսցիուշկի յիշատակը, որի անունը շվէյցարացիների մէջ մինչև այժմ զարդարված է ազատութեան հերոսի պսակով։

Կոմիտէտի բիւրոն գտնվում է Վևէյում, «Գրանդ-Օտէլ» հիւրանոցում, որի տէրերը Սենկևիչի տրամադրութեան տակ են դրել հիւրանոցի ընդարձակ գրասենեակը, ուր աշխատում է մարդկանց մի ամբողջ շտաբ։ Նրանց մէջ առանձնապէս աչքի է ընկնում լեհ յայտնի պատմաբան Ասքենազին։

Սենկևիչի կոմիտէտի մէջ մտնում են Պադերևսկին, կոմս Պլատէր, պրոֆ. Կովալսկի (Ֆրիբուրգ), պրոֆ. Եանօվսկի (Կրակով) և դ-ր Լորէ։

Հաւաքված գումարը բաժանված է Վարշավայի, Լվովի և Չենստոխովի լեհ ժողովրդի միջև։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՏԱԼԻԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26—27 ապրիլի

ՀՌՈՄ.—Թուրինից եկաւ Ջիոլիտտին։ Թուրինի կայարանում մի խումբ ուսանողներ պրոֆէսորների գլխաւորութեամբ թշնամական ցոյց են արել նրան, աղաղակելով «Կեցցէ պատերազմը»։ Չէզոքութեան կողմնակիցները յուզմունքով են սպասում Ջիոլիտտին Հռոմում։ Քաղաքական շրջանները հաւատացնում են, որ Ջիոլիտտին Թագաւորին և Սալանդրային կը համոզէ կազմել իտալո-գերմանական համաձայնութիւն։

Չէզոքութեան կողմնակիցների խմբակները յայտնում են, որ իրանք մտադիր չեն որևէ կերպ խանգարել կառավարութեան աշխատանքները։

ՀՌՈՄ.—Չէզոքութեան կողմնակիցների պարլամենտական շրջաններում ագիտացիա է մղվում յօգուտ գերագոյն խորհուրդ գումարելու վերջնական վճիռների համար։ Մամուլը խօսում է այդ նախագծի դէմ։ «Մէսսաջէրօ»-ն ասում է. «Վիլհելմ կայսրի նամակները և իշխան Բիւլովի խորհուրդները չեն ազդի Թագաւորի վճիռների, կառավարութեան քաղաքականութեան և հասարակական կարծիքի վրա»։

ԿՈՊԵՆՀԱԳԵՆ.—Վերջին օրերս Գերմանիայից գալիս են շատ իտալացիներ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԴԻՐՔԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ԱԹԷՆՔ.—Յունաց կառավարութիւնը բանակցութիւններ է վարում Ռօկֆէլլէրի հետ 6%-ային 35 միլիոն ֆրանկի փոխառութիւն կնքելու մասին։

ՍՈԼՈՒՆ.—Յօգուտ Վէնիզէլոսի սկսված շարժումը Յունաստանում ստանում է աւելի ու աւելի ընդարձակ չափեր։ Երէկ այստեղ կայացաւ խոշոր ցոյց։ 10,000 ցուցարարներից բաղկացած ամբոխը անցաւ գլխաւոր փողոցներով, տանելով Վէնիզէլոսի լուսանկարը, ազգային դրօշակներ և բացականչելով «Կեցցե՛ս Թագաւորը, Վէնիզէլոսը և զինված ազգը»։

Լիբէրալների կուսակցութիւնը, որ անուանվում է նոյնպէս Վէնիզէլոսի կուսակցութիւն, որ Սոլունում ամենաուժեղ կուսակցութիւնն է, խնդրել է Վէնիզէլոսին Միտիլէնից յետոյ այցելել Սոլունը։

ՍՈԼՈՒՆ.—Լրագիրների ասելով, Պետրոգրադի յունաց դեսպան Դրագումիսը հրաժարական է տուել, որպէս զի մասնակցէ առաջիկայ ընտրութիւններին։ Դրագումիսին կը փոխարինէ Կ. Պոլսի յունաց նախկին դեսպան Պանասը։

(Լրագիրներից)

◆ Աթէնքից հեռագրում են, որ Վէնիզէլոսը, հարուստ յոյների աջակցութեամբ, կազմակերպում է 50 000 կամաւորներից բաղկացած զօրախումբ՝ դաշնակիցների հետ միասին գործելու համար ընդդէմ Թիւրքիայի։

◆ Վէնիզէլոսը անսպասելի կերպով վերադարձաւ Աթէնք։ Ենթադրում են, որ նրան կանչել է Թագաւորը։

«ԼՈՒԶԻՏԱՆԻԱՅԻ» ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Ամստէրդամից լրագիրներին հաղորդում են, որ «Լուզիտանիայի» կորստի տեղեկութիւնը ամենուրեք առաջ է բերում մեծ յուզմունք։ Մամուլը հանդիսանում է ամբողջ հոլլանդական ժողովրդի բողոքի արտայայտիչ։

Շվէդական լրագիրները քաղուածքներ են տպել գերմանական թերթերից, որոնք յայտնում են, թէ Գերմանիան ցնծում է «Լուզիտանիայի» կորստեան առիթով։ Գերմանացիք հպարտանում են, որ Գերմանիան կարողացաւ իրագործել իր սպառնալիքը։

(Լրագիրներից)

◆ Ամերիկեան առեւտրականներին պատուիրագրված է չը մտնել գերմանական ջրերը։

◆ Նիւ-Եօրկում Միացեալ Պետութիւնների զանազան տեղերից ստացվել են տեղեկութիւններ, որ գերմանացիներին ենթարկում են Լինչի դատաստանին։

◆ Հօլլանդիայից և Շվէյցարիայից հաղորդում են, որ բուռն ցոյցեր են տեղի ունեցել Ռօտէրդամում, Ամստէրդամում, Բազէլում, Ցիւրիխում և Ժընէվում «Լուզիտանիան» ջրասուզելու առիթով։

◆ Ամբողջ Իտալիայում «Լուզիտանիայի» ջրասուզումը առաջ է բերել բուռն ցասում։

◆ «Լուզիտանիայի» ճանապարհորդների թւում եղել է անգլիական պրեմիէր Ասկվիթի լէյտենանտ որդին։

◆ Նիւ-Եօրկում տիրող ժողովրդական յուզմունքը «Լուզիտանիայի» խորտակման առիթով՝ աննկարագրելի է։ Վաշինգտոնում հարիւր հազար մարդուց բաղկացած ամբոխը, շրջապատելով Սպիտակ Տունը, ուր մինիստրների խորհուրդը շարունակ խորհրդակցում է, պահանջում է ամենավճռական գործողութիւններ Գերմանիայի դէմ։ Լրագիրների մեծ մասը միաբերան պահանջում է կալանաւորել գերմանական դեսպանին իբրև սովորական յանցագործի։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ԹԷՀՐԱՆ.—Պարզվում է, որ Թիւրքերի ջարդը Դիլմանի մօտ ի չիք դարձրեց այն երկարատև աշխատանքը, որ գործ էին դրել թիւրքերը և քիւրդերը գերմանացիների ղեկավարութեամբ՝ Թաւրիզի մօտ յունվար ամսում պարտվելու ժամանակից, ձգտելով վերականգնել իրանց ույժերը։ Թիւրքերի արշաւանքը դէպի Քիրմանշահ, Քիւրդստանի պարսիկ ազգաբնակութեան մէջ տարածված կոչը՝ միանալու զօրքերին յանուն իսլամի, նաև Թէհրանում ընդդէմ Անգլիայի և Ռուսաստանի՝ դրամափոխութեան հողի վրա ժողովրդական ապստամբութիւն առաջ բերելու փորձը և կրիտիկական բոպէին պրինց Ռէյսին խոշոր դրամով ու ռազմամթերքով ուղարկելը,—այս ամենը, ըստ երևոյթին, պէտք է պսակվէր նոր արշաւանքով դէպի Թաւրիզ, Ջուլֆա և Անդրկովկաս։

Թիւրքերի պարտութիւնը Դիլմանի մօտ և մայրաքաղաքում դրամական ապստամբութիւն առաջ բերելու փորձի անյաջողութիւնը այժմ դրդում է մեր թշնամիներին՝ ույժերը լարել նոր պրովօկացիայով Պարսկաստանը հասցնելու մինչև սուր ճգնաժամի՝ անհրաժեշտ թիւրքերին, որպէս զի դիւրացնեն նրանց դրութիւնը Բօսֆորում և Դարդանէլում։

Թէհրանում նրանց վարպետ ագիտացիան վաճառականների մէջ, չը նայած կառավարութեան խիստ միջոցներին, արդէն պսակվում է աջողութեամբ։ Մեր հակառակորդների հերթական գլխաւոր ջանքը ներկայ բոպէին ուղղված է Սպահանի կողմը, որտեղից ստացվում են այնքան էլ ոչ լաւ լուրեր, թէ այնտեղ են հասել մի խումբ գերմանացի գործակալներ ոսկու մեծ պաշարով և թէ նրանք հաստատել են անթել հեռագիր՝ Հարաւային Պարսկաստանի ցեղերի հետ յարաբերելու համար։

Ներկայ պրեմիէր պրինց Էյն-ուդ-Դովլէի հիւանդութեան պատճառով հարկ է հաշւի առնել նոր մինիստրական ճգնաժամի հնարաւորութիւնը։ Հասարակական գործիչները և մայրաքաղաքի մամուլը, ըստ երևոյթին, շատ լաւ հաշիւ են տալիս իրանց մեր թշնամիների շահադիտական ձգտումների նկատմամբ, որոնք հակադիր են, հարկաւ, Պարսկաստանի շահերին։

ՉԻՆ-ՃԱՊՕՆԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԵՊԻ ԱՌԻԹՈՎ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ՏՕԿԻՕ.—Պէկինի ճապօնական դեսպան Խիօկին նշանակվում է լիազօր Չինաստանի հետ համաձայնութիւն կապելու համար։ Սպասվում է, որ համաձայնութիւնը ստորագրվի մի շաբաթվայ ընթացքում, մինչև պարլամենտի արտակարգ նստաշրջանի բացումը։

Չինաստան զօրքեր ուղարկելու պատրաստութիւնները կանգնեցվեցին։ Հարաւային Մանջուրիա ուղարկված զօրքերին վերադարձնելը յետաձգվում է մինչև չինական հարցի վերջնական լուծումը։

Մամուլը կշտամբում է կառավարութեանը Չինաստանին զիջումներ անելու համար։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 ապրիլի

ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿ.—Ժամանակաւորապէս թոյլատրված է հրէաներին ապրել կուրորտներում բժշկվելու համար։

Քաղաքների շրջակայքում ձիւն է եկել։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պիրոգովեան Ընկերութեանը թոյլատրված է գումարել Մոսկվայում մայիսի 2—5 բժիշկների, զէմստվօների և քաղաքների խորհրդակցութիւն՝ ալկօհոլիզմի դէմ կռուելու հարցերի քննութեան համար։

Դատաստանական պալատը հաստատեց նահանգական դատարանի վճիռը «Рус. Знамя»-ի խմբագիր Պոտապօչկինի գործի վերաբերութեամբ, որին դիֆամացիայի, չարախօսութեան և հայհոյանքի համար, Օրլովի նահանգապետ Անդրէևսկիի և փոխ-նահանգապետ Գոլախովի գանգատի հիման վրա դատապարտել էր 6 ամսով բանտի։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՑԻ ԽՆԴԻՐԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Երէկ շատ հացթուխարաններում հաց չը կար։ Այդ բացատրվում է նրանով, որ ալիւրի պահեստ ունեցող մարդիկ պահում են իրանց ալիւրը և կամ թանգ գներ առաջարկում։ Նախանցեալ օրը մի խումբ հացթուխներ այդ առիթով դիմեցին ոստիկանապետ Զղանովսկուն և յայտնեցին նրան, որ չը նայած բանկերի միջոցով իրանք վճարում են ալիւրի գինը, սակայն չեն կարողանում ալիւր ստանալ, դրա հետ միաժամանակ խոշոր ալիւրաղացների ներկայացուցիչները բարձրացրել են ալիւրի գինը, թէև ալիւրի բաւականաչափ պաշար ունեն։ Ոստիկանապետը իր կողմից մի քանի ցուցմունքներ արեց և խոստացաւ ալիւրի գտնված պաշարները, հարկ եղած դէպքում, սակագնով ծախել հացթուխների վրա։ Իսկ քաղաքային վարչութիւնը իր կողմից անմիջապէս դիմում է արել Վաճառականական բանկին, Ազօվ-Դոնսկի և Վոլժսկօ-Կամսկի բանկի բաժանմունքներին, խնդրելով յայտնել, թէ որքա՞ն ալիւր կայ Թիֆլիսի իրանց պահեստներում, ում են նրանք պատկանում և առաջարկել իրանց կլիէնտներին անմիջապէս ստանալ։ Չը ստանալու դէպքում, նախազգուշացվում է, որ վարչութիւնը խնդրամատոյց կը լինի իշխանութեան առաջ գրաւելու ալիւրը և վաճառելու հացթուխներին սակագնից ցած գնով։

—

Թիֆլիսի ոստիկանապետ Զղանովսկին ոստիկանական ծառայողներից տեղեկութիւն ստանալով, որ քաղաքում զգացվում է հացի պակասութիւն և հացթխարաններից ու մեծ մասամբ խանութներից շատերը բոլորովին հաց չեն թխել,—հրամայեց ալիւրի խուզարկութիւն կատարել և մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքել ալիւրի քանակի մասին։ Դրա հետ միաժամանակ ոստիկանապետը հասկանալով հացավաճառների մտադրութիւնը՝ միջնորդել քաղաքային վարչութեան առաջ հացի գինը բարձրացնելու մասին, նրանց հաւաքեց իր մօտ և նրանց գլխին նախատինք թափելուց յետոյ, որ կամենում են վերջին ամիսների ընթացքում «քերթել» քաղաքացիներին, նրանցից վերցրեց հետևեալ ստորագրութիւնը. «Մենք՝ ներքոյ ստորագրող Թիֆլիս քաղաքի ալիւրավաճառներս՝ տալիս ենք սոյն ստորագրութիւնը Թիֆլիսի ոստիկանապետին նրա համար, որ նրա կարգադրութիւնը այն մասին, որպէսզի սոյն թւի մայիսի 1-ին մեզ մօտ, Թիֆլիսում, պահեստներում լինի քաղաքի համար բաւականաչափ ալիւր, պէտք է ի կատար ածվի մեր կողմից» և որ սոյն ստորագրութեան տրամադրութիւնը չը կատարելու դէպքում, նա, ոստիկանապետը, այդ կը համարի գործադրել ալիւրի գինը բարձրացնելու նպատակով, որի մասին մեզ յայտնվեց 1915 թ. ապրիլի 28-ին»։ Ստորագրել են տասը պահեստատէր ալիւրավաճառներ։ Ալիւրավաճառների խնդրանքով ոստիկանապետը դիմեց զինուորական հաղորդակցութիւնների կառավարչին, որ ազատ վագօններ տրվեն ալիւր բերելու համար։ Կառավարիչը կրկնեց իր նախկին կարգադրութիւնը, որ անարգել կերպով կարող են օգտվել վագօններից։ Ոստիկանապետը կամենում է, որ քաղաքին ալիւր մատակարարելու գործը յանձնվի Օֆիցէրական Տնտեսական Ընկերութեան։ Այդ մասին մի գրութիւն է տրված ընկ. վարչութեան, որի նախագահը այսօր այդ մասին զեկուցելու է գեներալ-լէյտենանտ Վոլսկիին։

ԾՈՎԱՆԿԱՐԻՉ ԱՅՎԱԶՕՎՍԿՈՒ ՄԻ ՆԿԱՐԸ ՅՕԳՈՒՏ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Տեղումս ապրող մի պարոն՝ ունի աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Այվազովսկիի նկարներից մի քանի հատ։

Չը նայած այն հանգամանքին, որ յիշեալ պարոնը ինչպէս միշտ, նոյնպէս և այժմ մեր ազգային ծանր օրերին հասել է օգնութեան թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս, բայց ներկայ ալէկոծ ու աղէտալի օրերին սրտանց ցանկանում է, որ մի աւելի զգալի գումարով օգնութեան հասնի Կովկասի հայ փախստականների ծով կարիքներին, ուստի առաջարկում է վաճառել յիշեալ նկարներից մէկը, որը նկարել է հէնց ինքը հանգուցեալ մարինիստը և որը կրում է հանճարեղ ստեղծագործողի իսկական անուն-ազգանունը։

Նկարը ներկայացնում է ծովային մի սքանչելի տեսարան. Նրա երկարութիւնն է մի արշին, իսկ լայնութիւնը՝ երեք քառորդ արշին, թանգարժէք շրջանակի մէջ։ Վաճառելու պայմանն է. 5000 րուբլուց որքան աւելիով ծախվի, յիշեալ պարոնը այդ մնացեալ գումարը յատկացնելու է Կովկասի հայ փախստականներին։ Հէնց այդ նկարը սրանից երեք տարի առաջ մի քանի յայտնի գերմանացի կոլեկցիոներներ ուզեցել են առնել և առաջարկել են 8—9000 ր., սակայն յիշեալ պարոնը չէ ցանկացել ծախել, իսկ այժմ յօժարապէս վաճառում է յիշեալ գեղեցիկ ու համակրելի նպատակի համար։

Ի պահանջել հարկին ցանկացողներին կուղարկենք այդ նկարի լուսանկարը։ Ցանկացողները կարող են բանակցել հետևեալ հասցէով. Феодосія (Тав. губ.), армянскому архидіакону К. Абгаряну.

Կիւրեղ ա.-ս. Աբգարեան

Թէոդոսիա

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Երեք զոհեր

Ալէքսանդրապոլ, 20 ապրիլի

Կարսի կողմերից փախստական հայերը դուրս գալիս, նրանցից երեք ընտանիք

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԴԱՀԻՃՆ ՈՒ ԶՈՀԸ

Դեկտեմբերի 21-ին, Արդանուչի ջարդի երրորդ օրը, չէթաները վազվզում էին Արդանուչ, տղամարդ էին փնտռում։ Այդ օրը գիւղերի մէջ բռնված մի քանի հայեր ևս բերվեցին Արդանուչ և ուղղակի առաջնորդվեցին դիւանատուն։ Ամբողջ աւանում ոչ մի հայ տղամարդ չէր երևում և դուրս և կողմերին իսկոյն բռնում բերում էին դաշի Խալիդ էֆէնդիի մօտ, որը կայմ-կամի պաշտօնն էր վարում։ Կոյր Թէֆֆուգը դարձել Արդանուչի բանտապետն ու ոստիկանապետն էր, որը մորթելով, թակելով և ահաբեկելով կողոպտում էր ժողովրդին։

Արդանուչում թիւրքական ոչ մի զօրք չը կար, ոչ էլ օֆիցէր կամ ադմինիստրատոր. գաւառն ամբողջապէս չէթաների իշխանութեան ներքոյ էր գտնվում, իսկ սրանց ներից հրամանատար էր դարձել կոյր Թէֆֆուգը, որին երեք անգամ վանտել էին ռուս. զօրականներն ու ադմինիստրատորները։ Վերջին անգամ Արդանուչ մտնելով Թէֆֆուգը ձգտում էր կողոպտել ժողովրդի ուտելիքի վերջին պատառը, հագնելիքի և ծածկոցի վերջին կտորը, ջահէլ հարսներին և գեղանի աղջիկներին գերի տանել, Տրապիզոնում կամ նոյնիսկ Կ. Պոլսում լաւ գնով ծախել։

Բայց գազանը որքան որ ագահ էր, այնքան էլ վախկոտ էր, չէր ուզում կեանքը վտանգի մատնել։ Թէֆֆուգը մի քանի անգամ փորձով տեսած էր, թէ որքան դաժան են հայերի գնդակները և որքան սոսկալի՝ դաշոյնները։ Այս պարագան նրան այնպէս էր կաշկանդած, որ նա նախապատիւ էր համարում՝ նախ փորձել և ստուգել, ապա յարձակում գործել։

Ցանկարծ չէթաներն եկան Ախչայից գոռալով ու գոչելով։ Նրանք Սուբօյի ճանապարհից ցած եկան, պարսպի քանդուածքի դռնից ներս մտան, եկեղեցու կողքից ցած իջան և դիմեցին դիւանատուն։ Նրանք գիւղում բռնել էին Գափոյենց Յովսէփին, նախ լաւ ծեծել և ապա թևերը թիկունքին կապելով՝ կապերի ծայրերը երկու մարդ ձեռքերին պինդ բռնած՝ առաջ էին տանում մարդասպանի նման, տասն հոգով շրջապատած։

Արդանուչը մարդկանցից ամայացած էր, մէկը չը կար, որ կտրէր հրէշ չէթաների առաջը և անմեղին ազատէր գազանների ճանկից։ Ներսը՝ տան խորքերում թագնված էին հարս-աղջիկ. ոչ ոք չը տեսաւ, թէ ինչպէս յուսահատ առաջ էր գնում Գափոյենց Յովսէփը. իսկ պառաւ կանայք, որոնք տան դռների ետևը պահապան էին կանգնած, բացի անօգուտ հառաչներից՝ չէին յանդըգնում դուրս գալ փողոց և կտրել արիւնկզակ չէթա լակերի ճանապարհը։

Դողում էր Յովսէփը ամբողջ մարմնով, նրա ծնկները թուլացել էին և աչքերը մթնել։ Ոչ ույժ ունէր դիմադրելու, ոչ էլ քայլելու, բայց գազաններն այնպէս էին մտրակում, որ անզգայաբար հետևում էր նրանց։ Յովսէփի վրայից ձմրան վերարկուն հանել էին, ոտքերից էլ՝ կօշիկները, որոնց փոխարինել էին մի զոյգ ծակված տրեխներով։

Դիւանատան դռանը չէթաներին դիմաւորեց կոյր Թէֆֆուգ չավուշը և Յովսէփի հասցէին մի քանի տասնեակ հայհոյանք կարդալուց յետոյ՝ հրամայեց խուզարկել։ Ախչայում չէթաները արդէն դատարկել էին թշուառի ծոցն ու գրպանը, Թէֆֆուգին բաժին չէին թողել։ Ժամացոյցը, ոսկէ մատանին, դրամն ու մուրհակները իւրացրել էին նրանք, իսկ պատառ ժակետը, խանգարած շալվարը մի այնպիսի արժէք չունէր, որ Թէֆֆուգին գոհացնէր։

Երբ անօգուտ խուզարկութիւնն աւարտեց, Թէֆֆուգ չավուշը գոռաց.

— Գեավուր, բռնվեց փախար, որ չէթաների ճանկից ազատվես, երթաս լուր հասցնես ռուսին, թէ Արդանուչը կոտորեցին։

Յովսէփն այնպէս էր ջարդվել, որ պատասխանելու ընդունակութիւնը կորցրել էր։ Թէֆֆուգը շարունակեց այդ լռութիւնից աւելի բորբոքված.

— Անօրէն, անհաւատ, դու ինչպէս փախար և ինչի ճանապարհին սպանեցիր քո դահիճ լակերին։ Խփեցէք այդ անզգամին, ջարդեցէք այդ պետական դաւաճանին։

Եւ չորս հինգ դահիճ անխղճաբար սկսեցին այնպէս մտրակել խեղճ Յովսէփի դէմքին, կրծքին, գլխին, թիկունքին, որ թշուառն ընկաւ։ Նրան քաշքշելով տարան գլորեցին բանտ, ուր եօթ ժամ յետոյ միայն ուշքի եկաւ, ոտքի ելաւ։

Կոյր Թէֆֆուգ չավուշը կանգնած էր Յովսէփի գլխին, երբ վերջինս սթափվեց։ Բանտում միայն երկուսն էին, երկու հակառակորդների նման իրար դէմ կանգնած։ Թէֆֆուգը զինված էր դաշոյնով ու ատրճանակով, իսկ Յովսէփը լոկ ձեռքերով։

— Տօ՛, քեզ հետ չե՞մ, ինչ պիտի տաս, որ քեզ ազատեմ...

— Ե՞լ տամ, էլի տամ, ինչ ունեմ, ինչ թողիր իմ տանը, որ քեզ տամ,—ասաց Յովսէփը յուզված.—միակ հոգիս է մնացել վրաս, այդ էլ առ ու ազատվեմ։

— Տօ՛, մի՛ յամառի, գեավուր, մի՛ բարբաջիր ինձ։ Ջիւան ես, խիղճս տանջում է, ուզում եմ քեզ ազատել։ Մի բան բեր, մի քիչ փող տուր, բաժանեմ այս լակերին, գլուխդ փրկեմ։

— Աւեր տեղից տամ, ինչ տամ, երբ ամեն բան յափշտակեցիք ու տարաք։

— Գնա, կնոջդ ոսկիները բեր ու ազատվիր։

— Կնոջս ոսկիները ջարդի գիշերը սուրբեցի լակերը տարան։

— Նրանց տուիր, որ քեզ ազատեցին, քեաֆիր,—ասաց յուզված Թէֆֆուգն ու դուռը բանալով կանչեց.

— Դուրսուն չավուշ, տարէք սրան։

Դահիճները բանտում անգամ չէին արձակած Յովսէփի թևերը։ Անմիջապէս թիկապի չուանների երկու ծայրերը բռնեցին երկու դահիճներ, Դուրսուն չավուշն էլ ետևից դուրս եկաւ, և ուղղվեցին դէպի գերեզմանատուն։ Դանդաղ քայլերով դագաղի նման առաջ էր շարժվում խմբակը, և Դուրսունը երբեմն-երբեմն բիրտ հայհոյանքներով խզում էր այդ խմբակի պահպանած տխուր լռութիւնը։

Երբ քաղաքի պարսպից դուրս եկան, մտան դարաւոր գերեզմանաքարերի խիտ շարքերը, որոնց վրայի մամուռը սկսել էր աճել դեռ սարակինոսների շրջանում, մի հայեացքով Յովսէփը զննեց ծնողների, պապերի ու պապի-պապերի գերեզմանները և, զգալով որ ինքը նրանց շարքին տեղ չը պիտի բռնէ, սրտի խորքից մի աղեկէզ հառաչ բաց թողեց։

Դահիճները քաշքշելով հասցրին Յովսէփին գերեզմանատան վերջին ծայրը, որտեղից սրակող անդունդն էր երևում 50 սաժէն խորութեամբ, ապառաժի զարհուրելի կողերով։ Այդտեղ կանգնեցին չէթա դահիճները և նորից սկսեցին խուզարկել թշուառ զոհին։

— Ես չուանս կը քանդեմ,—ասաց ձախակողմեան դահիճը,—մեզ նորից կը հարկաւորվի։

— Քանդէ,—ասաց աջակողմեանը,—ժակետն ու ժիլէտը ինձ հարկաւոր է, ես պիտի մերկացնեմ։

Համոզվեց Յովսէփը, որ իր վերջին րոպէներն է, քաշուեց և ուզեց փառաւորապէս մեռնել։ Դուրսունը՝ ապահովելու համար՝ դաշոյնի մի հարուած տուեց Յովսէփին թիկունքից։ Դաշոյնը թիակոսկրին դէմ առաւ էլ խոր չը գնաց։ Մինչ այդ դահիճները չուանը քանդել էին և անմիջապէս հանեցին զոհի թիկնոցն ու բաճկոնը։ Յովսէփի բողոքն ու պահանջները լսող չը կար։

Երբ Դուրսունը մօտեցաւ, որ դաշոյնի երկրորդ հարուածը տայ ու գլորէ Յովսէփին անդունդը, դէպի Հելլէնենց կողին, արտակարգ ույժով զինված Յովսէփը ոչ միայն բռնեց Դուրսունի դաստակը, կանգնեցրեց հարուածը, այլ երբ երեք դահիճները նրան հրում, մղում էին, որ գլորեն անդունդը, անմեղ զոհը այնպէս ձիգ տուեց Դուրսունին, որ երկուսով գլորվեցին անդունդը։ Ապառաժի կողերին այնքան բախվեցին, այնպէս ջարդվեցին, որ երկու-երեք վայրկեանից յետոյ՝ նրանց կտրտված և կտրտված դիակները ընկան վտակի ափին, ապառաժի կտորների վրա, բոլորովին անճանաչացած։

Ատրպետ

գնում են Ալէքսանդրօպոլի մօտ Ղուլիջան գիւղը. մի գերդաստանը բնակվում է գիւղի եզրին պտնված մի խարխուլ խրճիթում։ Ապրիլի 14-ի գիշերը խրճիթը փուլ է գալիս, չորս դժբաղդների ծածկում հողի ու ցեխի տակ. մի նորահաս աղջիկ, բարեբաղդաբար, գլուխը ծածկված չէ լինում հողով. նա կարողանում է հառաչել, ձայն տալ. ձայնը լսում է մի գիւղացի, որ գիշերը, պատահաբար, տնից դուրս գալով իրանց տանիքին է բարձրանում, բայց չը գիտենալով թէ հառաչի ձայնը ո՛ր կողմից է գալիս, մինչև գիւղի պահապաններին գտնում է, մինչև գիւղը լսում է, հասնում են դժբաղդներին օգնութեան, ժամանակ է անցնում. երիտասարդը ազատվում է, իսկ մի կնոջ և երկու աղջկայ դիակն են հանում հողի տակից։ Մարտիրոս Ապաճեան

—

Անժամանակ ձիւն

Խոյթա, 22 ապրիլի

Ամսիս 22-ին, հակառակ գարնանային պարզ, ջինջ եղանակի, որ վաղուց զգալի էր իր գոյութեամբ Կուրանեան շրջանում, փաթիլ-փաթիլ ձիւն եկաւ։

Դալար խոտերն ու ծառերը ծածկվեցին անմիջապէս սպիտակ սաւանով։

Մխիթար

—

Լուրեր բնքացիկ կեանքից

Սաղիան (Շամախու գաւ.), 23 ապրիլի

Այստեղ Բագւի Հ. Կուլտ. Միութիւնը քանի տարի առաջ փակված ջուլհականոցը վերաբացեց։ Արդէն հրաւիրված է Թիֆլիսից մի վարպետուհի և նախկին աշակերտուհիները սկսել են գործել զանազան ձեռագործներ։ Ցանկալի է, որ ջուլհականոցին հետ միաժամանակ լինէր և կար ու ձևի դպրոց, որը բացի այն որ աւելի հարկաւոր է գեղջկուհիների համար, նաև միջտ գործ կարող կը լինէր հասցնել սովորողներին. այն ինչ՝ ջուլհականոցի երկու տարբի վրա միայն երկու աղջիկ են աշխատում, իսկ միւսներն հանդիսատեսի դերումն են մնում։

Շնորհիւ Թեմի առաջնորդի, տեղիս Ս. Ստեփանոս վանքի վաղուց անտէրութեան մատնված հողերը արդէն առանձին մասնագէտ պարտիզպանի հսկողութեամբ մշակվում են։ Վանքի թանգարանոցում շինվում է գեղեցիկ աւազան։ Անմշակ հողերը վերածվում են նորատունկ այգիների։ Նոր տեսակի ծառերի պատուաստումը և նոր-նոր բանջարանոցի բոյսերի մշակումը գիւղացուն, անշուշտ, որպէս օրինակ կը ծառայեն։

Տեղիս սպառողական խանութի գոյութեան մի տարին լրացաւ։ Ընդհանուր հաշւից երևաց, որ 10% զուտ օգուտ է ստացվել։ Վարչութիւնը բաժանեց դիվիդենտը անդամների մէջ։ Սա մի անպայման երևոյթ էր գիւղացիների համար, որն և առիթ եղաւ անդամների թւի աւելանալուն։

Գաւառումս է արդէն Թեմիս Թեմ. տեսուչ Մկ. ք. Ղազարեանը և շրջագայում է գաւառի գիւղերը։ Մայիսի 15-ից արձակվելու են դպրոցները, իսկ 18-ից՝ Թեմիս առաջնորդի կարգադրութեամբ Բագւում կայանալու է ուսուցիչների համագումար։

Ե. Բօսեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ

II

Մոսկվա, 14 ապրիլի

Ամսիս 12-ին «Էրմիտաժ-Օլիվէ» հիւրանոցի շքեղ դահլիճներից մէկում տեղի ունեցաւ «Մոսկվայի հայերի ընկերութեան» առաջին հիմնադիր ժողովը, որտեղ ներկայ էին մօտ 100 հոգի։

Նախագահում էր Ի. Տ. Ամիրեանը։

Քարտուղարում էր Ի. Բէգլեանը։

Այս նիստում ընկերութեան նախաձեռնող Ս. Ի. Խաչատրեանը համառօտ նկարագրութեամբ բացատրեց ներկայ եղողներին այն պատճառները, որոնք շարժառիթ եղան նրան սոյն ընկերութիւնը հիմնադրելու։ Բացատրեց և այն նպատակները, որոնք տեսնված են ծրագրի 1-ին և 2-րդ յօդուածներում և որոնց մասին ես առիթ ունեցայ խօսելու իմ նախորդ յօդուածում։

Այդ սկզբունքները ժողովականների համար միանգամայն ընդունելի եղան, և արտայայտվեցին մի շարք ցանկութիւններ ընկերութեան գործունէութիւնը լայնացնելու համար։

Վ. Տատամեանը պատմեց մեզ Պետրօգրադի Հայկական Ակումբի անցեալից և շեշտեց, որ այժմ նրա անդամները հրաշալի կերպով են գործում, և ապա նկատեց, որ մեր այժմեան պարագաները անհամեմատ աւելի բարեյաջող են, քան Պետրօգրադինը այն ժամանակներում, ուստի և յոյս յայտնեց, որ այս ընկերութիւնը ետ չի մնայ միւսներից։

Ս. Մամիկոնեանը ժողովականների ուշադրութիւնը դարձրեց ընկերութեան անուան վրա և շեշտեց, որ այդ ընկերութիւնը այդպէս կոչվելու ոչ մի իրաւունք չունի, որովհետև ասել՝ «Հայերի Ընկերութիւնը Մոսկվայում»՝ դա միևնոյն է, թէ բոլոր այն հայերը, որոնք ապրում են Մոսկվայում, այդ Ընկերութեան անդամ են։ Այդպիսի լայն ընկերութիւն,—ասաց նա,—մենք ունենք. դա ծխականների ժողովն է, իր խորհրդով հանդերձ։ Որպէսզի ապագայ թիւրիմացութիւնների առաջն առնենք, ընկերութիւնը պէտք է այժմեանից իսկ մտածէ այդ անունը փոխելու օրինական ճանապարհով և կոչելու՝ օրինակ,—«Մոսկվայի Հայ Կուլտուրական Ընկերութիւն»։

Քուէարկութեամբ որոշվեց ընկերութեան անունը փոխել, բայց ոչ հիմա։ Այժմ ընտրել վարչութիւն, սկսել սկզբնական աշխատանքները և ապա խնդրել իշխանութիւնից վերջնականապէս անունը փոխելու։

Ս. Մամիկոնեանի երկրորդ առաջարկութիւնը ընկերութեան անդամավճարի մասին էր։ Ծրագրի համաձայն՝ անդամավճարը նշանակված է 5 րուբլի։ Ս. Մամիկոնեան գտաւ, որ դա շատ քիչ է և անհրաժեշտ է բարձրացնել ու հասցնել 15 ր. տարեկան։ Այս առաջարկութիւնը նա պատճառաբանեց նրանով, որ այդպիսի անդամավճարներով ընկերութիւնը չէ կարող ի կատար ածել իր վրա վերցրած նպատակները, որոնք նիւթական մեծ ծախսեր կը պահանջեն։

Ժողովի նախագահը բացատրեց, որ 5 ր. նշանակելով՝ ընկերութիւնը աչքի առաջ է ունեցել հայկական լայն մասսաներին, մինչդեռ 15 ր. կը զրկէ նրան մասնակցելու հնարաւորութիւնից։ Իսկ ծախսերի համար ոչ մի ընկերութիւն չէ հիմնվում լոկ անդամավճարների վրա, այլ կազմակերպում է զանազան ներկայացումներ, երեկոյթներ և այլն, որով կարողանում է հոգալ իր ծախսերի մեծագոյն մասը։ Նոյնը կանէ և այս ընկերութիւնը։

Քուէարկութեամբ ժողովը որոշեց թողնել 5 ր. անփոփոխ։

Ս. Մամիկոնեանի երրորդ առաջարկութիւնը ընկերութեան սկզբնական աշխատանքի դէմ էր, այսինքն գր.-ընթերցարան հիմնելու դէմ։ Մամիկոնեանը գտնում է, որ այդ գրադարանով և ընթերցարանով հայ համայնքը չէ օգտվելու, որովհետև նա հայերէն կարդալ չէ սիրում։ Այդպէս է եղել—ասում է նա—մեր անցեալում։

Սակայն ես կուզէի պատասխանել պ. Մամիկոնեանին, որ այդպէս լինել նա այլևս չէ կարող, որովհետև այն հետաքրքրութիւնը դէպի մեզ, որ կայ այսօր, դա գրաւական պէտք է լինի այն բանի, որ մայրենի լեզուն վերջապէս մեզ համար կը դառնայ մի հաճելի և անհրաժեշտ լեզու։ Միւս կողմից՝ ինչո՞ւ է կարծում պ. Մամիկոնեանը, որ այդ գրադարանում միայն հայերէն գրքեր և թերթեր պէտք է լինեն։ Չէ որ հայերէնի հետ միասին կարելի է (ոչ թէ միայն կարելի է, այլ և անհրաժեշտ է) ունենալ ռուսաց հարուստ գրականութիւնը, այնպէս որ յաճախորդներից իւրաքանչիւրը թող կարդայ այն, ինչ որ իր հոգուն մօտ է և կարիք։ Այս հիմունքներով հիմնված հարուստ գրադարանը երբէք չէ կարող զուրկ մնալ իր յաճախորդներից։

Գրադարան-ընթերցարան բանալու հարցը ժողովը որոշեց դրականօրէն։

Վերջում տեղի ունեցաւ վարչութեան անդամների ընտրութիւնը, և ընտրվեցին՝ պ. պ. Ի. Ամիրեան, Մ. Աւստրգանեան, Աղաբաբեան, Ա. Բուդաղեան, Գ. Բուրժալեան, Ղալամքարեան, Ալ. Ծատուրեան, Կ. Կուսիկեան, Իզմիրեան, Ս. Խաչատրեան, Վ. Տատամեան և Տէր-Յովհաննիսեան։

Նիստից յետոյ տեղի ունեցաւ ընկերական ընթրիք։

Մ. Ագեան

ՋԻՎԱՆՇԻՐԻ ԼՐԱԲԵՐ

(Գիւղական ցաւերից)

—

Ներկայ համաշխարհային ահռելի պատերազմը կլանել է համայն մարդկութեան ուշքն ու միտքը, ահագնադղորդ հրանօթների գոռ թնդիւնը խլացրել, բթացրել է մարդկանց զգայնութիւնը և ամենքը՝ առանց ցեղի, սեռի և հասակի խտրութեան՝ խօսում, գատում և մտածում են միմիայն ժամանակակից համամարդկային սպանդանոցի—պատերազմի մասին։

Արիւնարբու Վիլհէլմը իր աբբոնեականերով կարողացաւ, գէթ առժամապէս, անարգ միլիտարիզմի կործանարար թաթը ծանրացնել մարդկութեան խաղաղ էվօլիւցիայի վրա, կասեցնելով նրա խաղաղ ընթացքը և խամրելով քաղաքակրթութեան գեղեցիկ բողբոջները...

Համաշխարհային այս դաժանագոյն աղէտի օրերին գաւառի, գիւղի ընթացիկ հոգսերն ու ցաւերը կորցրել են, կարծես, իրանց սուր նշանակութիւնը և ռազմի որոտի թնդիւնների մէջ խեղդվել է անտեսական տագնապի սուր աղաղակը։ Բայց մենք, գաւառական թղթակիցներս, ի տես գիւղացու ցաւերի, անկարող ենք լռութեան տալ և չը խօսել նրանց մասին մամուլի էջերում, հրաւիրելով լուրջ ուշադրութիւնը նրանց, որոնց անմիջական սեփականութիւնն է՝ օգնութեան փութալ՝ փրկելու գիւղացիութիւնը տնտեսական-նիւթական վերահաս կործանումից։

Անցեալ 1914 թ. խիստ անբարեյաջող էր գիւղական մասսայի, առանձնապէս Ջիվանշիրի սարահարթի վրա ընկած հայ գիւղացիների համար։

Դեռ հունձը չընկած՝ դաշտամկները հիմնովին փչացրին հացաբոյսերը, թողնելով չարքաշ, քրտնավաստակ գիւղացուն ձեռնունայն, յուսահատ։ Դաշտամկներից տուժած գիւղերում կան մարդիկ, որոնք նոյն իսկ իրանց սերմածը չը կարողացան ետ ստանալ իրանց արտերից։ Իսկ այդպիսի խոշոր աղէտի դէմ ոչ մի դրական միջոց ձեռք չէ առնված մինչև այժմ և գիւղացին իր յոյսը դրել է միմիայն Աստուծոյ ողորմութեան վրա։

Անցեալ գարնան վերջերը սաստիկ երաշտ էր, զուրկ անձրևի կենսատու ցօղումից, որի պատճառով, թւում է, թէ դաշտամկները աւելի բազմացան և մեծ թափով առաջ տարան իրանց քայքայիչ, կործանարար գործունէութիւնը։

Խաղողի բերքը նոյնպէս նուազ էր և վատ յատկութեան, շնորհիւ մթնոլորտային մի քանի վնասակար ազդեցութիւնների, այնպէս որ այգետէրերը նոյնիսկ իրանց սովորական գործածութեան համար գինի կամ միրգ չը կարողացան պէտք եղածին չափ ստանալ, ուր մնաց թէ ծախելու և իրանց բազմազան կարիքները հոգալու։

Ամառվայ սկզբին հայ գիւղացիք փորձեցին միջոցներ ձեռք առնել սպառնացող սովի ուրուականի դէմ, բայց... միմիայն մտադրներով և սրբի մասունքներ շրջեցնելով... Օ՛, մեր գիւղացու այս անծայր անհաւատութիւնը և յամառ ազիտութիւնը աւելի ևս մեծացնում են չարիքը և լայնացնում կորստեան վիհը...

Ցաւոք, անվերջ պայքար պէտք է մղել դարերից ի վեր գիւղացու մէջ արմատացած կործանարար հասկացողութիւնների և տգեղ սովորութիւնների դէմ։ Թէև մեր մամուլի էջերում շատ է խօսվել, գրվել սրանց մասին, բայց տեսուր իրականութիւնը մնացել է նոյնը, որովհետև ամենքն էլ սիրել են միայն խօսել, ճառել, որոնց գործունէութիւնը պլատօնական արտայայտութիւններից այն կողմը չէ անցել։ Չէ որ Ալէքսանդր Քալանթարը մի հալուաղէպ գիտաւոր աստղ էր մեր խաւար երկնակամարի վրա, որը այնպէս շուտ աներևացաւ մեզանից և որը զարմանալի ներդաշնակութեամբ գիտէր խօսքն ու գործը զօդել, ի մի շաղկապել և այնպէս պարզօրէն համոզել գիւղացիութիւնը գիւղատնտեսական կատարելագործութեան և անհրաժեշտութեան մէջ։

Նոյնիսկ մեծանուն գործչի հիմնած, փայփայած Հայ Գիւղատնտ. և Տնայնագործ. Ընկերութիւնը, կարծես, այլևս անունով միայն գոյութիւն ունի մեր կեանքում և ոչինչով չէ կամենում ապացուցած լինել իր գոյութեան նշանակութիւնը։ Գիւղը հիւծվում, ծիւրվում է, իսկ նրանք արդեօք ինչ են մտածում այդ գիւղի մասին—դա միմիայն իրանց է յայտնի։ Բայց քանի կոպէկ կարժենայ վերջին օգնութիւնը, երբ արդէն «բանը բանից անցած կը լինի»։ Քանի դեռ գարունը նոր է բացվել, անհրաժեշտ է շուտափոյթ միջոցներ ձեռք առնել դաշտամկների կործանարար արշաւանքի դէմ։ Նրանք այժմեանից արդէն կծոտում, փչացնում են աշնանացանքի նորաբողբոջ ծիլերը և առաջիկայ հունձը միանգամայն ապարդիւն դարձնում։ Պէտք է շտապել օգնութեան, ապա թէ ոչ՝ ուշացած, մակաբոյծային օգնութիւնը կը լինի՝ ճաշից յետոյ մանանեխ մատուցանել սովալլուկ գիւղացիութեան։ Մինասր-Միրած

ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՑ

I

Հին-Նախիջևան, 23 ապրիլի

Այս տարի մի բացառիկ խմնաւ գարուն է. անձրևները գալիս են անդադար և անանցանելի ցեխով են լցնում Երևանի, Հին-Նախիջևանի և սրանց նման կեղտոտ քաղաքները։ Մի ամբողջ ցերեկ ես ազատ էի և որոշեցի առաջին Նոյի հանգստի այս վայրում անց կացնել. ծեր կառապանս ինձ տարաւ այս գաւառական քաղաքի բոլոր նշանաւոր մասերը և ականաւոր մարդիկը ցոյց տալու։ Սկզբում մենք մտանք հայոց տաճարը, ուր կայսերական մաղթանք էր կատարվում Ներսէս եպ.-ի հանդիսապետութեամբ։

Մաղթանքը երբ վերջացաւ, ես գնացի Ներսէս եպ.-ի բնակարանը. ինձ ընդունեցին մի սենեակում, որի կենտրոնում դրված էր միջին մեծութեամբ հասարակ սեղան և վրան դարսված էին հատավաճառից գնած Թիֆլիսի վերջին լրագիրները. սենեակումն էին նաև Խորէն վ.-ը, սրբազանի անձնական քարտուղարները և օգնականները, մի բժիշկ, գիւղատնտես-ուսանող և այլն։

Խօսեցինք վերջին դէպքերի մասին։

Այստեղից կառապանս ինձ տարաւ քաղաքի միւս՝ ս. Գէորգի եկեղեցին։

Նախիջևանում հայերը միայն երկու եկեղեցի ունեն. երկուսն էլ արտաքուստ ունեն նպաստաւոր տեսք, կառուցված են Կարմիրվանքից բերված կարմրաւուն քարերով. իսկ ներսը այնքան էլ գեղեցիկ չէ. երկու սիւներից կախված են անճաշակ պատկերներ՝ սրբերի անհամաչափ նկարներով։

Ս. Գէորգի եկեղեցու աջակողմեան խորանում պահվում է միջնադարեան ոճով մի պատկեր, որ անցեալ տարիներում Սիոն վ.-ն էր յայտնագործել և կարծել էր, թէ իտալական մեծ նկարիչներից մէկի գործն է. նկարը իսկապէս շատ կենդանի է, դէմքերի արտայայտութիւնը շատ հարազատ է ու լաւ պահպանված։

Այս նկարի տակ ցուցադրված են մի ինչ-որ սրբի մասունքներ։ Եկեղեցու ժամկոչը ասաց, թէ սուրբ բժշկի մասունքն է. բայց ո՞ր բժշկի, այդ ինձ չաջողվեց իմանալ քահանայից (այստեղ մի տեղական ծեր քահանայ կայ, մէկն էլ եկել է գաղթականների հետ) չը տեսայ, իսկ Սիոն վարդապետը գնացել էր Երևան։

Նախիջևանում մահմեդականներն աւելի բազմաթիւ են և ունեն հինգ մզկիթ. ես այցելեցի միայն սրանցից ամենից մեծը, որ ունէր երկար աշտարակ (մինարէ), որտեղից երևում էր ամբողջ քաղաքը և նրա շրջակայքը այգիներով. այս մզկիթին կից կայ և հողերը դպրոց՝ «Մէկթէբի Ռէջրիա» անունով. սա սովորական մէդրէսէ է. ծառայապետիկ նստած՝ մոլլայութեան թեկնածուները պարապում են Ղուրանի ուսմունքով. բացի այդ դպրոցից՝ այստեղ կան երկու հատ ռուս-թուրքական դպրոցներ, որտեղ սովորում են բացառապէս մահմեդական երեխաներ, թւով մօտ 145 (80 մէկում և 65 միւսում)։ Նախիջևանում կայ և քաղ. դպրոց և հայոց ծխ. երկդասեան դպրոց՝ 8—9 ուսուցիչներով։

Ինձ շատ էին հետաքրքրում Նախիջևանի հին խաների մնացորդները. ուզում էի իմանալ, թէ իրանցից ինչ են ներկայացնում այդ խաները։ Ուստի պատուիրեցի կառապանիս տանել ինձ Նախիջևանի խաներից ամենից ազդեցիկի և ծերի մօտ. այդ խաները 5—6 հոգի են, բայց ամենից ազդեցիկը նրանց մէջ Ջաֆար-Ղուլի-խանն է, որի շքեղ ընդունարանում ես խօսակցում էի նրա հետ կէս ժամի չափ։

Միջանկեալ ասեմ, որ Նախիջևանի գաւառի մահմեդական ազգաբնակութիւնը այս խանի խօսքին լսում է և հպատակվում։

Ջաֆար-Ղուլի-խանը միջահասակ մի ծերունի է, մօտ 60—65 տարեկան, հագած ռուս գեներալական զգեստ և կրծքին մի երկու շքախաչ։ Ինքը ազատ խօսում էր ռուսերէն, նոյնպէս և իր գեղեցկադէմ՝ կարճլիկ ու հաստլիկ աղջիկը՝ Նազիկ-խանըմ եւրոպական տարազով և հերարձակ ծամերով. սովորական ողջոյններից յետոյ՝ օրիորդը դուրս եկաւ և թողեց մեզ մենակ. խանը լսեց իմ հարցերս և պատմեց իր տոհմի պատմութիւնը, թէ ինչպէս իր պապը Պասկևիչին ինքնակամ յանձնել է երկիրը և հպատակութեան երդումն է տուել, թէ ինչպէս իր հայրը և հօրեղբայրը երկար տարիներ ռուսական գեներալական ծառայութեան մէջ են եղել և գեներալի աստիճանի են հասել և այլն, այժմս էլ խանի գերդաստանից շատերը, ինչպէս օրինակ՝ իր որդիները, եղբայրը՝ Ֆաթալի-խանը և ազգականներից ոմանք ռուսական ծառայութեան մէջ են և կռւում են։ Այդ օրը Ջաֆար-Ղուլի-խանը թուղթ էր ստացել, որ իրան էլ նշանակում էին տեղական դրուժինայի մէջ։

Հետաքրքրական են Ջաֆար-Ղուլի խանի հայեացքները ներկայ պատերազմի և առհասարակ ռուս զօրքի մասին. չը գիտեմ, որքան իսկական և հարազատ էին այդ հայեացքները, բայց և այնպէս բնորոշ են իրանց արտայայտութեամբ։

Ջաֆար-Ղուլի-խանը կարծում է, թէ այս պատերազմը երկար կը շարունակվի, ամենևին չի վերջանայ և այն ժամանակ, թէկուզ Թիւրքիան Բէլգիայի օրն էլ ընկնի (այս համադրումը՝ Թիւրքիայի և Բէլգիայի վախճանի և տապալման մասին՝ արեց հէնց խանը ինքը)։ Դարդանէլի և Կ. Պոլսի առումով դեռ հարցը չէ լուծվում, գլխաւորը՝ գերմանական ոյժերն են։ Բայց Ջաֆար-Ղուլի-խանը հաւատացած էր, թէ վերջնական յաղթութիւնը դաշնակիցների կողմն է. Ռուսաստանը ահագին քանակութեամբ զօրք ունի, ունի և փող, իսկ Անգլիան և Ֆրանսիան աւելի հարուստ են դրամով և տեղն ընկած ժամանակ օգնութեան կը հասնեն ռուսներին։

— Եթէ այս պատերազմը մի երկու տարի յետոյ լինէր,—ասաց խանը,—ռուսական զօրքը աւելի պատրաստված կը լինէր։ Եապօնական պատերազմը ռուսներին շատ բան սովորեցրեց։ Այս պատերազմն էլ երբ վերջանայ, էլի շատ բան կը սովորեցնէ... Նապօլէոնի հետ կռւելիս ռուսական զօրքը ընդունակ էր միայն պարադների՝ զօրահանդէսների համար։

Խօսք ընկաւ և Թիւրքիայում տեղի ունեցած կոտորածների մասին. խանը իր զարմանքը յայտնեց և ուզեց ցոյց տալ ինձ, որ ի՛նքը հակառակ է դրան։

— Հին կռիւներին այսպիսի բան չը կար. ինչ գործ ունէին խաղաղ ժողովրդի հետ. միայն այս պատերազմին է այսպէս. եթէ աստուած Թիւրքերը Թաւրիզից այստեղ գային, ինչո՞ւ պէտք է սրի տակ գնար խաղաղ ժողովուրդը՝ մահմեդական և հայ. եթէ Թիւրքիայում հայերը չեն հպատակվում Թիւրք կառավարութեան, այդ նրանք առաջ էլ կանէին. բայց ինչո՞ւ նրանց կոտորել այժմս...

Այս ուղղութեամբ շատ խօսեց խանը, հարցեր տուեց. և երբ սպասաւորը մատուցարանով ներս բերեց երեք բաժակ սև սուրճ, խնդրեց մնալ. բայց ես ժամացոյցիս նայեցի և շնորհակալութիւն յայտնեցի։

Դռների մէջ երևաց Նազիկ խանըմը, բայց առաջ չեկաւ և չը խօսեց, այլ միայն ժպտաց. ես գլուխ տուի և դուրս եկայ։

Բացի այս խանից՝ Նախիջևանում յայտնի է և Րահիմ խանը, աւելի երիտասարդ, բայց սակաւ հեղինակաւոր։

Ապա մեկնեցի գաւառապետի պաշտօնակատարի մօտ, որ եօթ ամիս է, ինչ այդ պաշտօնով փոխադրվել է այստեղ։ Նա, երբ խօսքը դարձաւ գաւառի ժողովրդի շուրջը, ասաց, թէ պատերազմը, ինչպէս ամեն տեղ, նոյնպէս և այստեղ իր ազդեցութիւնը արել է. թանկութիւն է. այս գարնան այստեղ ցանքսը առ այժմս լաւ է. թէև նա լսել էր, որ երեք օր առաջ ցրտերից վնասվել են բոյսերից մի քանիսը, բայց այդ մասին դեռ հաստատ չը գիտէր...

Ես շտապում եմ վերջացնել այս նամակս, բայց չեմ կարող չը յիշել Նախիջևանի ամենամեծ արդիւնաբերական հաստատութիւնը, մետաքսի մաքրման գործարանը. սա իր տեսակի մէջ միակ գործարանն է ամբողջ Կովկասում (Ռուսաստանում կան միայն 3 հատ). շերամի բոժոժներ այստեղ առաքվում են թէ տեղական անտեսութիւններից և թէ Թաւրիզից. գործարանը պատկանում է եղբայրք Սարգսեանների առևտրական տանը, բացվել է 1903 թ., ունի 66 ստանոկ (...նոկ), աշխատում են մօտ 100 բանւոր, մի օրում մաքրում են մօտ 7—$7^1/_2$—8 փութ շերամի բոժոժ, ստացված մետաքսը առաջին տեսակը ուղարկւում են Մոսկվա, իսկ երկրորդ տեսակը, որ կոչվում է «ֆրիզօն», ուղարկւում են Մարսէլ։ Պատերազմը այս գործարանի վրա էլ է ազդել. նաւթը պակաս է, և Սարգսեան եղբայրներից մէկը ինձ կասկած յայտնեց, որ եթէ շուտով նաւթ չը ստացվի, մի երկու ամսից յետոյ գործարանը պէտք է փակվի և 100-ի չափ բանւորները, որոնց ձեռները ընտելացել են տաք ջրի մէջ աշխատելու և նրբացել են, պէտք է սոված մնան, ուրիշ աշխատանքների անընդունակ լինելու պատճառով։

Բացի այս գործարանից՝ Նախիջևանը յայտնի է և աղի հանքերով, որ կառավարվում են վերջերս Զանփոլադեանները. ... այդ հանքերը քաղաքից 7 վերստ հեռու են։

Գ. Տ.-Ո.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Կոմսուհի Ե. Ա. Վօրօնցօվա-Դաշկովան գործող բանակից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Թողդաւար եմ զեկուցել Ձերդ Պայծառափայլութեան, որ կովկասեան կոմիտէի կազմակերպած տրանսպորտը Դիլիմանի կռւի ժամանակ բերեց մինչև 200 վիրաւոր։ Գեներալ Զ.-ի ասելով, բժ. Քալթեան, իշխանուհի Շերվաշիձէ և բժշկական ամբողջ կազմը աշխատում էր անձնուրացութեամբ, ամեն զովեստից աւելի, կռւող զօրքին մեծագոյն ծառայական օգուտ բերելով։ Ամենքը խորին շնորհակալութիւն են յայտնում կովկասեան կոմիտէի կազմակերպչուհուն և կոմիտէի ամբողջ կազմին։ Նորին Մեծութեան շքախմբի անդամ գեներալ Բերնով, գլխաւոր լեկար Գօլուբէնկօ»։

◆ Մոսկվայի Հայկական Կօմիտէի միջոցներով, Բժիշկների Պիրագովի անուան Ընկերութիւնը, ինչպէս յայտնի է, կազմակերպել է խմբեր՝ Կովկասի փախստականների շարքերում աշխատելու։ Խմբերը, Պիրագովեան Ընկ. որոշմամբ, ցոյց են տալու բժշկական օգնութիւն և առաւելապէս մատի աշխատեն տաք կերակուր մատակարարել փախստականներին։ Խմբերի գործունէութիւնը անխտիր պիտի տարածվի բոլոր ազգութիւնների փախստականների վրա։ Ինչպէս ժամանակին հաղորդել էինք, առաջին խումբը վաղուց ուղևորվել է Էջմիածին՝ Երևանի շրջանում գործելու. իսկ երկրորդ խումբը երէկ արդէն հասաւ Թիֆլիս։ Մոսկվայի Հայկ. Կօմիտէի որոշմամբ հաստատելու իր գործունէութիւնը Բորչալուի գաւառում։ Երկրորդ խումբը իջևանել է Կովկ. Հ. Բարեգ. Ընկ. շէնքում. նա, անհրաժեշտ տեղեկութիւններ ստանալով Թիֆլիսում փախստականներին օգնող Հայ. Կենտր. Կօմիտէից, այս օրերս ուղևորվելու է իր գործունէութեան վայրը՝ իր գործելու այն պարտականութիւններն ու հրահանգները, որ դրել են նրա վրա Մոսկվայի Հայկ. Կօմիտէն և Պիրագովեան Ընկերութիւնը։

◆ Նահանգապետի կարգադրութեամբ՝ արգելվում է փախստականներին գնալ Կարս և Ռոստով։

◆ Այսօր, ապրիլի 29-ին, նշանակված է քաղաքային տնտեսական մասնաժողովի նիստը մթերքների սակագինը վերաքննելու համար։

◆ Ապրիլի 26-ին Թիֆլիսի կայարանում ստացված են. ալիւր 7 վագոն (7003 փ. 20 ֆ.), ցորեն 2 վ. (2018 փ.), շաքար 1 վ. (984 փ. 23), աղ 1 վ. (1000 փ.), կարտոֆել 4 վ. (3737 փ. 20 ֆ.), խոշոր եղջերաւոր անասուն 2 վ. (26 հատ), գարի 1 վ. (1165 փ.), դարման 1 վ. (1171 փ.)։ Ապրիլի 27-ին ալիւր ստացված է 3 վ.։

◆ Տեղական բանջարաբոյծներից (Սաբուրթալօյի) մի քանիսը դիմումն են արել քաղաքային վարչութեանը, խնդրելով յատկանի տուրք սահմանել և տեղ ու հնարաւորութիւն տալ իրանց բանջարեղէն վաճառելու շուկայում՝ Սօլդատսկի-Բազարում, սկսած առաւօտեան ժամը 5-ից մինչև 10-ը։ Այդ դիմումի մէջ նրանք յայտնում են, որ զանազան բանջարեղէնների կապոցը (պուչօկ) իրանք ստիպված են վաճառելու սկուպշչիկներին 1—$1^1/_2$ կոպէկով, մինչդեռ վերջիններս ազգաբնակութեան վրա ծախում են 3—4 անգամ աւելի գնով, որ փողոցներում վաճառելու դէպքում, դռնապանները ու քաղ.-պահները անկիւնից-անկիւն են քշում իրանց։

◆ Ապրիլի 23-ին քաղաքային սպանդանոց են բերված 166 գլուխ տաւար, որից վաճառել են 163-ը հատ՝ 68 ր. 20 կ. միջին արժէքութեամբ, գոմէշ 90 հատ, վաճառված է 39 հատ՝ 89 ր. 93 կ. միջին արժէքութեամբ, ոչխար բերված է 287 հատ, վաճառված է 235-ը, 6 ր. 30 կ. միջին արժէքութեամբ, գառներ բերված են 568 հատ, վաճառված է 189 հատ՝ 4 ր. 52 կ. միջին արժէքութեամբ։ Մորթված են 212

գլուխ-տաւար, հորթ 10 հատ, ոչխար 294, գառ 331։

◆ Պրոֆ. Կ. Աղաջանեանը, որ կովկասեան բանակին կից Կարմիր Խաչի կոմիսարիատն էր ջղային հիւանդութիւնների վերաբերեալ, այս օրերս պաշտօնական գործերով մեկնեց Սարըղամըշ և Կարս։

◆ Մեծ Իշխանուհի Մարիա Պաւլովնայի անուան կոմիտէի նախագահ սենատոր Դ. Բ. Նէյդգարդը, որ մի շաբաթից աւելի է գտնվում էր Թիֆլիսում, մեկնեց Բագու, որտեղից գնում է Հիւսիսային Կովկաս։

◆ Վերջնական հաշւով «Սպիտակ ծաղկի» օրը» հաւաքվել է 6,048 ռուբլի 401 տաւփերով։

◆ Ինչպէս երևում է, քաղաքի լազարէթները համար օրական հարկաւորվում է 200—300 պուդ սառոյց, որը կրելու համար ձեռք է բերված յատուկ երկու ֆուրգոն։

◆ Ներսիսեան դպրոցում էքսամեններէ քննութիւնները կը սկսվեն մայիսի 10-ից։

◆ «Կարմիր ձու» յանձնաժողովի կազմակերպած զբօսանքից, որ կայացաւ Ալէքսանդրեան այգում ապրիլի 19-ին, զուտ արդիւնք է ստացվել 2,700 ռ.։ Հաւաքված գումարի մի մասը յատկացվել է վաճառականական լազարէթին։

◆ Քաղաքների դաշնակցութեան կոմիտէտը ուղարկել է 128 պուդ սպիտակեղէն Կովկասի ռազմաբեմի զինւորներին բաժանելու։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Նպաստամատոյց Ընկ. Երևանից, ամսիս 27-ից ստացել է հետևեալ հեռագիրը Ընկ. լիազօր Աթանասեանից. «Երէկ կայացաւ Եղբայրական Օգնութեան Գլխաւոր Կոմիտէտի առաջին նիստը մասնակցութեամբ տասը ներկայացուցիչների։ Քննվեց նախահաշիւը և փախստականների քայքայված տնտեսութիւնները վերականգնելու հարցը։ Իրականացաւ բոլոր կազմակերպութիւնների գործունէութեան միացումը։ Նախահաշիւը կազմվեց 125,000 ռ. և ընդունվեց։ Գործադիր մարմինը կազմված է երեք լիազօրից, այն է՝ Արսէն վարդապետ, Աթանասեան և Թադէոսեան։ Վաղը գութաններով և երկրագործական այլ գործիքներով Իգդիրի վրայով մեկնում ենք Ալաշկերտ։ Հաւաքվել են 1500 փախստականներ, և մի կողմից դեռ շարունակում են գալ։ Մանրամասնութիւնը նամակով»։

◆ Պետական Դումայի նախկին անդամ Ն. Գեգեչկորին ռուսական ազատ տնտեսական ընկերութիւնից ստացել է 1000 ռ., բաժանելու Զուգդիդի գաւառի ազգաբնակութեանը, որ վնասվել է անբերրիութիւնից։

◆ Նպաստամատոյց Ընկ. լիազօր Ա. Աթանասեանի Իգդիրից՝ ապրիլի 23-ից գրած նամակից երևում է, որ լծկան անասուններ կան բաւականաչափ գաղթականների մօտ, որ նրանք բերել են իրանց հետ։ Ալաշկերտի շրջանում գիւղացիները սկսել են կպչել գարնանային աշխատանքի։ Տեղն են վերադարձել 1500 հոգու չափ փախստականներ։ Սերմացու գտնվում է, թէև քիչ չափով։

—

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ «У. Р.»-ին հեռագրում են Պետրոգրադից. «Ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը հրաւիրեց մայրաքաղաքի լրագիրների խմբագիրներին և, մատնանշելով կառավարութեան հետ համերաշխ գործելու անհրաժեշտութիւնը, որպիսին ցոյց է տալիս մամուլը, ասաց, թէ այժմ հասել է աւելի լուրջ րոպէ. նա խնդրում է խուսափել ներքին կեանքի մի քանի կողմերը քննադատելուց, օրովհետև այդ տեսակ քննադատութիւնը սկսում է որոշ դէպքերում վնասակար ազդել մասսաների տրամադրութեան վրա։ Այն հանգամանքը, որ մինիստրը չէր կամենում քննադատութիւն, չը պէտք է հասկացվի այն մտքով, թէ կառավարութիւնը չէ կամենում տեսնել փաստերի արձանագրումն»։

◆ Մայրաքաղաքի թերթերից «Г. Мос.», «Вѣч. Изв.» ենթարկվել են 3000-ական ռ., «У. Рос.»-ն 1000 ռ. տուգանքի։

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Բագուից մեզ գրում են, որ ապրիլի 19-ին Բագւում, եղբ. Մայիլեանների թատրոնում, դերասան Կ. Գալֆայեանը տուել է մի ցերեկոյթ Շէքսպիրի մասին. «Թատրոնական խօսեր, ապրումներ և մտածումներ Վիլեամ Շեքսպիրի շուրջը», այս անունն է կրել է ցերեկոյթը։ Գալֆայեանը կարդացել է մի ընդարձակ դասախօսութիւն Շէքսպիրի երկերի մասին, յիշատակելով նրա բազմաթիւ քննադատների կարծիքները, ինչպէս նաև Շէքսպիր—Բակոնի յայտնի հարցը շօշափելով։ Վերջում դերասանը արտասանել է գեղեցիկ կերպով Համլէտից և Օթելլօյից յայտնի մենախօսութիւնները։ Դժբաղդաբար հասարակութիւն քիչ կար դահլիճում։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԳԱՄԱՌ-ՔԱԹԻՊԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

—

Այժմ, երբ ռուս-թիւրքական պատերազմը պէտք է վերջ դնէ թիւրքերի բռնապետութեան Թիւրքաց Հայաստանում, երբ հաղարաւոր հայ կամաւորներ յօժար կամքով գնացել են իրանց արիւնը թափելու Հայաստանի ազատութեան համար, երբ հայոց ազգի բոլոր խաւերը եռանդուն մասնակցութիւն ունեն թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս աջակցելու բազմաչարչար թիւրքահայ ժողովրդի ազատագրութեան գործին,— մեր բարոյական պարտականութիւնն է յիշել այն մարդուն, որը սկիզբ, հիմք դրեց Հայաստանի ազատութեան գործին։

Ժողովրդի ազատութեան համար հարկաւոր է նախ ժողովուրդ պատրաստել։ Եւ ահա հանդէս եկան երեք հայ տաղանդներ՝ Ռափայէլ Պատկանեան, Րաֆֆի և Գրիգոր Արծրունի, որոնք տարբեր եղանակով երգում էին Հայաստանի ազատութիւնը։ Գամառ-Քաթիպան դիւթական քնարով, Րաֆֆին գեղարուեստական վէպերով, Արծրունին տաղանդաւոր հրապարակագրութեամբ անդադար օրօրում էին մեզ, զարթեցնում էին սէր առ թշուառ Թիւրքաց Հայաստան։

Եւ մեծ գրող-հայրենասէրների քարոզներն ապարդիւն չանցան։ Նրանք տուեցին բեղմնաւոր պտուղներ։ Ժողովուրդը զարթնեց, սիրեց Հայաստանը, բազմաթիւ նահատակներ տուեց և սկիզբ դրվեց հայոց հարցի, որն ահա 35 տարի շարունակվում է։ Գամառ-Քաթիպայի բանաստեղծութիւնները դարձան ժողովրդական երգեր, որոնք գիւղերում և քաղաքներում արագ տարածվեցին և դարձան հայ երէտասարդութեան իդէալներ։

Գամառ-Քաթիպան Հայաստանի ազատութեան համար կոչ է ուղղում ազգի բոլոր խաւերին։ Մեծ նշանակութիւն տալով ժողովրդի կրթութեան գործին, նա այնուամենայնիւ պահանջում է, որ մատաղ սերունդը, բացի ուսումից, իմանայ զինավարժութիւն ապագայ զինւոր դառնալու համար.

Կարդալ-գրել լաւ բան է,
Բայց որ հասաւ քննութիւն,
Աշակերտին հարցուցէք,
Գիտէ՞ վօթել նա արդեօք։

Ժողովրդին հաց տուողը գութանն է իր լծկան եզներով. Գիւղացին տանջվում է, հերկում է հողը, բայց իր երկրի պտուղը յափշտակում է թիւրքը։ Գիւղացին մնում է սոված, պարտքերի տակ ընկած, ուստի հայրենասէր բանաստեղծը յուսահատ բացագանչում է.

Եղբարք, հայեր, առէք խոփը
Ցանք դարբնին կռելու,
Կռել-կոփել սուր ու սուսեր
Հայաստանը փրկելու։

Պատկանեանը պահանջում է, որ ամեն մարդ, ինչ արհեստի որ լինի, պարտաւոր է օգնել Հայաստանին. վաճառականը՝ փողով, կտրիճը՝ սրով, գիտունը՝ խելքով, զօրավարը՝ սրով, հռետորը՝ լեզուով և այլն.

Դուն խելօք հաշւով վաճառական ես,
Մուլք, փող ու ապրանք կասեն շատ ունես,
Բայց թէ փողէդ շահ չունի Հայաստան,
Թքել ենք քու ալ, փողիդ ալ վրան։

Գամառ-Քաթիպան հաւատում է, որ հայ ժողովուրդը քաջ է, կարող է կռիւ մղել թիւրքերի դէմ և յաղթել նրանց։

Հազիւ լրացաւ քսան ու մէկ տարին,
Աղուամազ բուսաւ երես ու ծնօտին,
Թշնէս կարմիր վարդեր կը կաթէ,
Ձիլերս ամուր, ինչպէս երկաթի։

Դարձնելով Թիւրքաց Հայաստանի ազատութեան գործն իր գերագոյն իդէալը, մեծ հայրենասէրը հաւատում է, որ Հայաստանը կարող է ազատվել, եթէ ժողովուրդը փոքրոգութիւնը կը հանէ սրտից.

Ընէկ թէ այս նոր տարի
Հայ ազգ ի մի գումարվի,
Ի գլուխ Կարնոյ հայ ամրի
Հայ դրօշակը ծածանվի։

Երեխային հարկաւոր է օրօրներ, բայց Պատկանեանը սիրում է ոչ թէ մեղմ, հանդարտ երգեր, այլ ռազմի երգեր.

Բազէն որ եկաւ, որդիս լռեցաւ,
Ռազմի երգերի ձայնով քնեցաւ։

Ծաշերի, խնճոյքների ժամանակ պէտք է խմել ոչ միայն անձնական կենացներ, այլ բոլոր նրանց, որոնք որևէ բանով օգնութիւն են հասցնում Հայաստանին.

Եղբարք, մի շուրջ ժողովեցէք,
Քաջ հայոց կերպի կոնծեցէք,
Բաժակներդ դարդըկեցէք
Մեր հայ ազգի կենացը։

Պատկանեանը պահանջում է, որ հայ օրիորդները իրանց դարդերը, թանգագին զարդերը նուիրեն հայ ժողովրդի ազատութեան համար, նրանք իրանց մազերից վիրակապ հիւսեն, հարսնուհները պէտք է բաց անեն իրանց ոսկէ մատանիները և տան ազգին, կտրիճներից կազմում է զօրք և սպառնում է թշնամիներին.

Ննջ... թուրք մոլի, պարսիկ ոխերիմ,
Դարեր ոսխ դու յոյն կրօնամոլ,
Գիտցէք որ՝ իմ սուր երկսայրի սրից
Անվնաս չէր մնալ ոչ մի ձեր որդին։

Ժողովրդի ազատութեան գործը շատ պժգալի և ծանր գործ է, հարկաւոր է մեծ զոհաբերութիւն, բայց չը պէտք է յուսահատվել, այլ անդադար մաքառել.

Թող գայ փորձութիւն, թող գայ հալածանք,
Խաւար թող դառնայ անաղօտ լոյսը,
Սարսափելի չեն հային տառապանք.
Միայն՝ չի հատնէր խղճուկի յոյսը։

Հայաստանի ազատութիւնը կախված է վերջնականապէս Եւրոպայից։ Մեծ բանաստեղծը սաստիկ բողոքում է եւրոպացիների սառնասրտութեան դէմ.

Եւրոպ, մոռացա՞ր, որ քո քաջերը
Անապատի մէջ մնացին քաղցած,
Ի՞նչ պիտի անէին նրանց զէնքերը,
Եթէ հայը չը տար կուշտ հաց։

Պատկանեանը ռանում է պատերազմի դրօշակը, հնչեցնում է մարտի փողը և օգնում է զինւորներին.

Բաւ է, եղբարք, վիզը ծռել,
Ողորմելի երևել,
Ժամանակը հասել է
Հայ դրօշակին ծածանել։

Նա հաւատում է, որ հայոց ազգն այնքան քաջ է, որ կարող է յաղթել իրանից մեծ թիւրք ազգին.

Տասը հազար այնալու
Կըրնայ մեզ փրկելու։

Բանաստեղծը վշտացած է, որ Հայաստանը դատարկվել է հայերից և հողը գրաւել են այլազգի թիւրքերը.

Հեռու հեռու քշեցին բնիկ ազգ իմ հայկեան,
Նորա տեղը լինձ տուին ազգ անկրօն, մոլեկան։

Մեծ հայրենասէրը տատանվում է, որ հայերս գիտենք անվերջ գանգատվել, բայց գործին, զարմանքին չենք դիմում.

Հայ գանգատ, գանվերջ գանատ,
Տրտունջ ու լաց, սուգ անընդհատ.—
Ե՞րբ ապա սաստ, ե՞րբ սրոյ շաչիւն,
Փողի ձայներ, մարտի գոչիւն...

Եւ թող հանգիստ ննջէ մեծ հայրենասէր-բանաստեղծը։ Նրա քնարը հրաշք ցոյց տուեց։ Հայերը արդէն հնչեցրել են փողի ձայները և մարտի են ելել։ N. N.

Ցարսկիէ-Կոլոդցի

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔՐԴԱԿԱՆ «ՎՏԱՆԳԸ» ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

IX

Գերմանիան բոլորովին այլ ձևի քաղաքականութեան հետևեց, քան ռուսները։

Իրերի այդ աննպաստ պայմաններում մի գեղեցիկ օր յանկարծ Սօուջ-Բուլաղի մի ականաւոր քիւրդի բնակարանի վրա ծածանվեց գերմանական մի դրօշակ, որից անմիջապէս յետոյ յայտարարվեց, որ այդ մարդը նշանակված է որպէս ագէնտ գերմանական կառավարութեան կողմից... Ո՛չ մի արտաքին փայլ, ո՛չ մի գերմանական զինւորի երևում։ Գերմանական ագէնտ քիւրդը սկսեց լուռ կերպով գործել իր հարազատների շրջանում։ Նրա լուռ պրոպագանդան սկսեց հետզհետէ համակրութիւն գտնել և հող պատրաստել ապագայի համար։ Եւ այդ պրոպագանդայի հետևանքն եղաւ նախ՝ ռուսական նոր նշանակված հիւպատոս Եասի առաջին սենեկապետ և ռուսահպատակ Սուլթանովի սպանութիւնը՝ ատրճանակի երկու հարուածով, ապա և, ինչպէս յայտնի է, իրա՛ Եասի զոհ գնալը։

Քիւրդերը երբէք չէին արշաւի Միանդաբի վրա, եթէ չը լինէին Շուջա-ուդ-Դովլէի ապիկար յուսօրանքները։ Չը նայած երկու ամսվայ «շտապ» զօրահաւաքին՝ Շուջա-ուդ-Դովլէն կարողացաւ հաւաքել իր շուրջը ոչ աւել 1200 ձիաւոր և հետևակ՝ ամեն ձևի ու սիստեմի հրացանաւորներ. իսկ փաստ է, որ Եասը միայն 700 զինւոր ունէր ձեռքի տակ. ընդհանուր առմամբ 2000-ից չէր անցնում։ Դա մի շատ չնչին թիւ էր Սօուջ-Բուլաղը վերցնելու համար ի դիմաց քիւրդական մօտ 15,000 ձիաւորների։ Եթէ Շուջա-ուդ-Դովլէն հէնց մնար իր նախկին տեղը, ոչ թիւրքը և ոչ էլ քիւրդը չէին համարձակվի մօտենալու ոչ թէ Սօֆիանին, այլ անգամ Միանդաբի պարիսպներին։ Նոյն իսկ, ծայրայեղ արտայայտութիւն չը լինի, մենք հաւատացած էինք, որ մինչև անգամ այդ փոքրիկ ույժի առաջ էլ դուրս չէր գայ քիւրդը, եթէ մէջ տեղ չը լինէր Զարղովլիների դաւաճանութեան խնդիրը։ Ինչպէս յայտնի եղաւ, Զարղովլի ձիաւորների պետ Աբաս-Ղուլի խան Նովրուզխանլին ըմբոստացաւ Շուջա-ուդ-Դովլէի դէմ և նրա հրամանն արհամարհելով չը միացաւ նրա խմբերին. մօտ մի ամիս արիւնահեղ ընդհարումներ տեղի ունեցան այդ երկու ցեղերի—Ահմադխանլուներ և Նովրուզխանլուներ—միջև. վերջը Աբաս-Ղուլի խանը՝ գաղտնի նպատակով՝ համաձայնեց մասնակցել միայն մի պայմանով, այն է՝ որ իր խումբը գործէ անջատ եւ միմիայն իր հրամանի տակ։ Շուջա-ուդ-Դովլէն, առանց մտածելու կազմված դաւի մասին, համաձայնեց այդ պայմանին, հպարտանալով որ վերջապէս կարողացաւ Զարղովլիներին ենթարկել իրան... Պէտք է այս էլ ասած, որ Զարղովլինները բարեկամական աւելի մօտ յարաբերութեան մէջ են քիւրդերի, քան թէ աջէմների հետ. մասնաւորապէս խաւլ ատելութիւն ունեն դէպի Ահմադխանլու ցեղը՝ յանձին Շուջա-ուդ-Դովլէի։ Այնպէս որ, երբ համաձայնութեան եկան՝ Զարղովլինները գաղտնի տեսակցութիւն ունեցան քիւրդ ագաների հետ և վճռեցին այս հազուագիւտ առիթից օգտվելով սպանել Շուջա-ուդ-Դովլէին և հիւպատոս Եասին։ Ընդհարումը տեղի ունեցաւ պայմանաւորված նշանով՝ Սօհրուլ-Թափա գիւղի անմատչելի դիրքերից, որը գտնվում էր Զարղովլիների ձեռքում. հէնց առաջին հրացանի ձայնի վրա՝ քիւրդերը անցան Թաթաւի գետից և միանալով Զարղովլիներին՝ սանձարձակ դիմեցին դէպի Միանդաբ. այդտեղ երկու դաշնակիցները անջատելով Շուջա-ուդ-Դովլէի և Եասի խմբերի միջև գտնըվող տարածութիւնը՝ Զարղովլինները հետամուտ եղան գտնելու Շուջա-ուդ-Դովլէին, իսկ քիւրդերը՝ Եասին։ Շուջա-ուդ-Դովլէն յարձակման հէնց սկզբից նկատելով որ դաւադրութիւն է կազմված՝ շտապել էր նախ քան Զարղովլիների հասնելը միայն երեք ձիաւորով փախչել դէպի Մարաղա. իսկ Եասը, որ գտնվում էր Միանդաբից աւելի հեռու և անջատված, չը կարողացաւ փախչել ու զոհ գնաց Մանգուռ Պայիզ աղայի գնդակին... Քիւրդերը հասան իրանց նպատակին շնորհիւ Զարղովլիների. բայց Զարղովլինները յուսախաբ հեռացան իրանց տեղը, ափսոսալով որ այս անգամ էլ չը սպանեցին «Սամէդ-խանին»։

X

Այժմ մեզ մնում է ասել մեր վերջին խօսքը, այն է՝ թէ ինչու քիւրդերն ու թիւրքերը եկան և հասան մինչև Սօֆիան և ինչու համար նրանք այսուհետև այդ գըծով արշաւանք չը պիտի գործեն և որ այդ «վտանգը» այնքան էլ սպառնական չէ, որքան ուզում են ցոյց տալ։ Մեր տուած առաջին հարցի պատասխանը շատ պարզ է. օրովհետև քիւրդերի և թիւրքերի առ առաւելը 300 ասկէրներից կազմված զօրքը ո՛չ մի դիմադրութիւն, ո՛չ մի խոչընդոտ չը տեսաւ իր ճանապարհի վրա. նրանք դեռ Միանդաբին կատարելապէս չը տիրապետած՝ ամբողջ Ատրպատականի ունէոր և միջակ դասակարգի մէջ սկսվեց այնպիսի մի խայտառակ պանիկա, որ իրանք քիւրդերն ու թիւրքերն էլ մնացին ապշած այդ անակնկալ աջողութիւնից ու առիթից օգտվելով հետզհետէ խտացրին իրանց թալանչիական շարքերն ու անարգել, առանց մի կաթիլ արիւն թափելու և մի հատ փամփուշտ կրակելու, եկան և հասան Սօֆիան... Բայց հէնց որ Սօֆիանում թեթև դիմադրութեան հանդիպեցին այդ՝ սարսափ ազդող լէգէօնները, 6 ժամ չը կարողացան դիմանալ և շնչասպառ Միանդաբն էլ թողեցին իրանց ետևում՝ տալով այնքան զոհեր։

Մեր երկրորդ հարցին պատասխանում ենք հետևեալը. Ընթերցողը արդէն տեսաւ, թէ ը՛րքան, խռովարար և թիւրքական ազդեցութեան տակ գտնվող Մանգուռ, Մամաշ և այլ ցեղերը տեղագրական և պայմանական ինչ շաղկապներով են կապված Մուքրիանի հետ և առհասարակ ցեղական անտագօնիզմի տեսակէտից, որ միշտ տուժել են նրանց ոտնձգութիւններից՝ թալանի և կոտորածի ենթարկվելով։ Այդ անտագօնիզմը աւելի սուր կերպարանք ստացաւ վերջերումս, երբ Մանգուռների ղըդմամբ օսմ. միւթէսարըֆը հրացանազարկ արեց Սօուջ-Բուլաղի դատաւոր բէկզադէմիրզա-Հուսէյն-խան Սարդար-Մուքրիին, որը թոռն էր հռչակաւոր Ազիզ-խան-Սարդարի, ամբողջ Ատրպատականի կուսակալը 70-ական թւականներում, Նասր-Էդդին շահի արտակարգ սիրոյ և շնորհներին արժանացած։ Սարդար-Մուքրիի արդար և բողոքող արեան խնդիրը դեռ կը տևէ շատ երկար տարիներ և կը դառնայ ներքին անվերջ խռովութիւնների ու արիւնահեղութիւնների պատճառ. արդէն այդ ներքին պառակտումը սկսված է, և Մուքրիանը իր յարաբերութիւնը խզել է Մանգուռ, Մամաշ և այլ ցեղերի հետ։ Այդ ուժեղ փաստը գալիս է միանալու մի շարք այն ծանօթ փաստերի և միանգամայն արդարացնում մեր այն կարծիքը, որ Թաւրիզի գիծը ապահով է «վտանգից», եթէ միայն չը ստեղծվեն նոր աւելի խայտառակ պանիկաներ... ցոյց տըվի թէկուզ թեթև ռազմական ույժի ներկայութիւն և առիթ չը տայ թալանչիների վոհմակի ախորժակի գրգռման։ Խուրշիդ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՑԱՒՑՆՈՒՄ Է

—

ԵՐԵՒԱՆ, Արտաշէս Մելքոնեանին.—Ձեր նամակը չենք կարող տպել։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6 (արագ)	»	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
	» Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից—	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից—	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 Թ.

(Պուշկին, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ Ը

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$2^1/_2$—2 ժ. Ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հիւանդ. և շտաբած. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԳԱՐԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախոհերդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—72

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ

ԳՈՒՐԳԷՆ ՀԱՅԿՈՒՆՈՒ

ԱՆՊԱՐՏ ԵՐԳԵՐ

Արդիւնքի 25% հայ փախստականների օգտին։

Հրատարակ. «Ցորձանքի», Մոսկվայում։ Դիմել Թիֆլիս, «Մշակի» խմբագրատուն, կամ Москва, «Рампа и Жизнь».

(օ. մ.) 261. 5—1

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

վաճառվում են հետևեալ հրատարակութեանց սակաւաթիւ օրինակները

1)	ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ, Գր. Արծրունու գրական գործուն. 25-ամեակի առիթով, Խ. Մալումեանի,	գ. 50 կ.
2)	АГРАРНЫЯ ПРОБЛЕММЫ, Ал. Калантаръ, . . .	գ. 10 կ.
3)	СУДЬБА ТАБАКОВОДСТВА НА ЧЕРНОМОРСК. ПОБЕРЕЖЬѢ, Ал. Калантаръ, . .	գ. 15 կ.
4)	ԻՆՔՆԱԿՈՉ ԻՇԽԱՆԸ, Վիլհէլմ Հաուֆի, թարգմ. օր. Վ. Տէր-Նիկողայոսեանցի, .	գ. 10 կ.
5)	АРМЯНСКАЯ ПОЭЗІЯ ВЪ ЛИЦѢ РАФАИЛА ПАТКАНЬЯНА, Гр. Чалхушьяна, . .	գ. 50 կ.
6)	ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ, բժ. Ա. Բուդաղեանի, . .	գ. 05 կ.
7)	ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԵՒ ՀՐԱԲՈՒԽ, Վ. Լունկեվիչի, . .	գ. 06 կ.
8)	ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, Շչէդրինի, թարգմ. Խ. Մ.-ի, .	գ. 05 կ.
9)	ԵՐԿՈՒ ՆՈՎԷԼԼԱ, Իւհաննի Ահօյի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի,	գ. 10 կ.
10)	ՍԻՍՏԵՄ, Մ. Հայբէի, և ԵՐՋԱՆԻԿ ԻՇԽԱՆԸ, Օ. Վայլդէի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի,	գ. 15 կ.
11)	ՀԵՐՑԷՆ, Գ. Տէր-Խուբբենեանի,	գ. 40 կ.
12)	ԴԺՈԽՔ, Ե. Ջանիկեանի, II հտ.,	գ. 30 կ.
13)	СѢРА, Лекція д-ра А. Арцруни,	գ. 20 կ.

Այս գրքերից մի մի օրինակ պահանջողներին զեղչ է լինում 20%, ճանապարհածախսն էլ մեզ վրա։

Դիմել՝ Ред. газеты «МШАКЪ», Тифлисъ.

(8) 0—3

Գեղարուեստը Խրախուսող Կովկ. Ընկերութիւնը

յայտարարում է

ՄՐՑԱՆԱԿ

Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան նկարի համար 50 ռուբլի։

Նկարը պէտք է ներկայացնել Գեղարուեստը Խրախուսող Ընկերութեան դրասենեակը մինչև այս տարվայ մայիսի 25-ը, Грибоѣдовская 24. Մրցանակի ծրագրի մանրամասնութիւնների մասին տեղեկութիւն կարելի է ստանալ նոյն տեղը առ. ժ. 11—2 և եր. $4^1/_2$—$6^1/_2$-ը։

262. 1—1

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՈՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր և այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արաբերէն և լատինականների բաղդատով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել:

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ:

Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.